

ARBEIDSMARKTPOSITIE VAN EX-GEDETINEERDEN

Literatuuronderzoek

samengesteld door C.J. van Netburg

Onderzoeksnotities 1996/2

**Wetenschappelijk
Onderzoek- en
Documentatiecentrum**

Inhoudsopgave

1 Nederland.....	3
1.1 Arbeidspositie vóór detentie	3
1.2 Werkzame detentie.....	5
1.3 Arbeidstoeleiding in detentie	5
1.4 Arbeidstoeleiding d.m.v. detentiefasering.....	6
1.5 Arbeidstoeleiding d.m.v. individuele trajectbemiddeling.....	7
1.6 Arbeidstoeleiding na detentie	8
1.7 Arbeidspositie na detentie.....	12
1.8 Landelijke cijfers.....	13
2 Groot Brittannië.....	15
2.1 Arbeidspositie vóór detentie	15
2.2 Arbeidstoeleiding in detentie	16
2.3 Arbeidstoeleiding na detentie	18
2.4 Arbeidspositie na detentie.....	19
3 Duitsland	22
3.1 Arbeidspositie vóór detentie	22
3.2 Arbeidstoeleiding in detentie	23
3.3 Arbeidstoeleiding na detentie	25

3.4 Arbeidspositie na detentie.....	26
4 Andere Europese landen.....	29
4.1 Frankrijk.....	29
4.2 Griekenland	29
4.3 Italië.....	31
4.4 Spanje.....	31
4.5 Zweden.....	32
5 Verenigde Staten	33
4.1 Arbeidspositie vóór detentie	33
4.2 Arbeidstoeleiding in detentie	33
4.3 Arbeidstoeleiding na detentie	35
4.4 Arbeidspositie na detentie.....	35
Conclusies.....	37
Literatuurlijst.....	40

Inleiding

Vanuit DJI is eind oktober 1995 het verzoek gedaan een korte literatuurverkenning te verrichten naar de positie van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt. Over het algemeen wordt aangenomen dat deze groep verloren geacht moet worden voor de arbeidsmarkt en dat daardoor de kans op recidive toeneemt. Ex-gedetineerden worden overigens extra benadeeld omdat hun detentieperiode niet aangemerkt wordt als periode van werkloosheid, waardoor zij niet in aanmerking komen voor zgn. 'Melkert-banen'. De vraag richt zich op het onderzoeken en cijfermatig aantoonbaar maken van de genoemde veronderstellingen.

Gezien de korte onderzoekstijd is besloten de studie te beperken tot de afgelopen tien jaar. Er is gezocht naar literatuur over de problematiek in Nederland, Groot Brittannië, Duitsland en de Verenigde Staten. Daarnaast zijn in het kort impressies weergegeven uit andere Europese landen. De meeste relevante literatuur is gevonden in het documentatiebestand van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC). Aanvullende informatie is verkregen bij de Centrale Bibliotheek van het Ministerie van Justitie en bij de bibliotheek van Reclassering Nederland in Den Bosch.

Met dank aan dr. P.H. van der Laan voor zijn begeleiding en aanvullend commentaar bij dit onderzoek.

1 Nederland

1.1. arbeidspositie vóór detentie

Werkloosheid en criminaliteit

Uit onderzoek van het Criminologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen blijkt dat er verband is tussen de arbeidspositie en criminaliteit. In de periode 1975-1988 is aan de hand van processen-verbaal in de stad Groningen dit verband onderzocht. Daarbij beperkten de onderzoekers zich tot de mannelijke beroepsbevolking (16 t/m 64

jaar). Onder werkloosheid werd in dit onderzoek bedoeld: werkloze schoolverlaters, ontslagen, WAO-ers en mensen zonder aantoonbare inkomsten. Dit 14 jaar durende onderzoek leverde een aantal conclusies op.

De criminaliteit onder werkenden nam tussen 1975 en 1988 langzaam maar gestaag af, terwijl de criminaliteit door werklozen aanzienlijk steeg. In 1975 werden er in verhouding zeven keer zoveel werklozen als werkenden geverbaliseerd; in 1988 was dat twintig keer zoveel geworden. In dat laatste jaar bleek zelfs 83% van de verdachten werkloos te zijn. Leeftijd bleek in dit onderzoek nauwelijks of geen rol te spelen. Pas na het veertigste levensjaar was er een duidelijke daling te zien in het aantal werkloze delinquenten. De onderzoekers noemen drie categorieën waarbinnen werkloosheid bevorderend is voor criminaliteit.

1. jeugdige werkloze schoolverlaters die reeds met de politie in aanraking zijn geweest;
2. ontslagenen die tijdens hun jeugd met de politie in aanraking zijn geweest en door de werkloosheid weer terugvallen op crimineel gedrag;
3. first offenders in alle leeftijdsklassen. (Kroes en Weerman, 1990).

Arbeidspositie jongvolwassen delinquenten

In 1988 vond een onderzoek plaats onder jongvolwassen gedetineerden in drie jeugdgevangenissen. Uit de achtergrondkenmerken van deze groep bleek dat twee op de drie gedetineerden (67%) niet meer dan de lagere school had afgemaakt. 28% van de gedetineerden had vlak voor de detentie wit of zwart werk, 38% was maximaal 2 jaar werkloos en 34% langer dan 2 jaar. Jeugdige werklozen waren volgens dit onderzoek vaker recidivist. 79% van de recidivisten had geen werk vlak voor de detentie tegen 60% van de first offenders. Ook het harddruggebruik was hoger onder (langdurig) werkloze delinquenten (niet werklozen: 33%, niet langer dan twee jaar werkloos: 43%, langer dan twee jaar werkloos: 70%). Gedetineerden die geen vaste woonplaats hadden of in het buitenland woonden, waren allen werkloos voor hun detentie. Jongeren met een internaatsverleden behoorden meestal tot de recidivisten (87%) en hadden vaak een problematischer verleden w.o. langdurige werkloosheid (62%) vlak voor hun detentie (Anten en Van der Heide, 1989).

Ook bij het project 'Werkstart' zijn de achtergronden van 30 daarbij betrokken jongens onderzocht. De meeste jongens hadden voor ze aan het project begonnen nauwelijks gewerkt. De enige werkervaring betrof onder meer vakantiewerk of tijdelijke werk als krantenbezorger, pizzakoerier, horecawerk. Bijna allen (26) waren drop-outs van LBO-scholen. De overige 4 hadden een LTS-opleiding op B/C-niveau. In vijf gevallen was sprake van een internaatsverleden. Vaak waren er problemen in de thuis-/gezinssituatie en/of met huisvesting.

Arbeidspositie volwassen delinquenten

In de zomer van 1995 is een aantal voorlopige resultaten bekend gemaakt

uit een onderzoek naar de toekomstplannen van gedetineerden. Dit onderzoek bestaat uit een viertal gespreksrondes met (ex-)gedetineerden uit penitentiaire inrichting De Marwei (kortgestraften en langgestraften). Tijdens de eerste en laatste week van hun verblijf in de inrichting worden gedetineerden geïnterviewd. Na ongeveer een half jaar na de vrijlating volgt het derde gesprek en na circa anderhalf jaar na de vrijlating vindt het laatste gesprek plaats. Inmiddels zijn 71 gedetineerden geïnterviewd. Ongeveer 80% was kortgestraft. Alle respondenten waren recidivisten die hoofdzakelijk voor diefstal en inbraak zaten. Tweederde heeft problemen (gehad) met een verslaving. De gemiddelde leeftijd was 33 jaar en ongeveer 70% was van Nederlandse afkomst. Tijdens het interview is ook naar de arbeidspositie gevraagd. Hieruit bleek dat 62% geen betaald werk (wit, grijs of zwart) had. Van degenen die wel werk hadden gehad voor de detentie was meer dan de helft in loondienst. Van degenen met een eigen bedrijf hield ongeveer de helft rekening met een faillissement (Janssen, 1995).

straftoemeting

Met betrekking tot de positie van werkloze verdachten in het strafproces is onderzoek gedaan door Kannegieter (1994). Op grond van observatie- en dossieronderzoek van 725 door de rechtbank Leeuwarden afgehandelde diefstal- en mishandelingszaken constateerde hij een wezenlijk verschil in straftoemeting tussen werkenden en werklozen. Werkenden krijgen volgens de onderzoeker vaker een voorwaardelijke vrijheidsstraf of een boete opgelegd waar de werkloze een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf krijgt opgelegd. De arbeidspositie van de verdachte blijkt een belangrijke factor te zijn tijdens de straftoemeting. Werkenden krijgen vaak extra kansen in de vorm van een voorwaardelijke gevangenisstraf. Daardoor zal de straflijst van een werkloze delinquent in vergelijking met een vergelijkbare werkende delinquent er ongunstiger uitzien. Een ander negatief gevolg is dat de hoeveelheid werkloze delinquenten dat doorstroomt naar de gevangenis groter is dan het aantal delinquenten met een baan (Kannegieter, 1994).

1.2 Werkzame detentie

Reeds in de 'Beginselenwet gevangeniswezen' uit 1953 is de opdracht geformuleerd om gedetineerden voor te bereiden op de terugkeer in de samenleving. Deze resocialisatie-gedachte nam in de jaren zestig en zeventig toe met differentiatie van penitentiaire inrichtingen en van regimes. Gedetineerden kregen steeds meer vrijheden. In de jaren tachtig constateerde men dat het ambitieniveau te hoog lag. Dit kwam tot uitdrukking in de justitiële nota 'Taak en toekomst van het gevangeniswezen' (1982). Sindsdien is een gedifferentieerd stelsel ontstaan van inrichtingen, voorzieningen en programma's. Dit aanbod kenmerkte zich door een uitnodigend en relatief vrijblijvend karakter. De gedetineerde werd geacht zelfstandig keuzes te maken. Begin jaren negentig constateerde men dat het regime-aanbod te vergaand en te

vrijblijvend was gezien de kosten en de resultaten. Dit leidde in 1994 tot de nota 'Werkzame detentie'. Uitgangspunt in deze nota is een standaardregime waarin maximale arbeid een centrale plaats inneemt. Verwacht wordt dat 80% van de gedetineerden (70% in de Huizen van Bewaring) daaraan zullen worden onderworpen. Daarnaast worden voor gemotiveerde gedetineerden bijzondere activiteiten ontwikkeld die, naast arbeid, gericht zijn op maatschappelijk integratie. Per individuele gedetineerde wordt gekeken of deze activiteiten aantoonbaar nut hebben gezien zijn/haar toekomstperspectief. Dit geldt o.a. voor gedetineerden die door middel van onderwijs, vakopleidingen en arbeidstrainingsprogramma's hun kansen in de samenleving willen vergroten (Werkzame, 1994).

1.3 Arbeidstoeleiding in detentie

Integrale aanpak

De nota 'Werkzame detentie' leidde tot een aantal deelprojecten. Eén daarvan is het 'Deelproject maatschappelijke integratie' gericht op arbeidstoeleiding van gedetineerden. De desbetreffende deelprojectgroep acht dit een effectief aangrijpingspunt voor maatschappelijke integratie van ex-gedetineerden. Het verwerven - en behouden - van een baan verschaft mensen een inkomen, het brengt structuur in het dagelijkse leven, het draagt veelal bij aan een gevoel van eigenwaarde en het kan beschouwd worden als een gezond vertrekpunt voor het streven naar ontplooiing, het ontwikkelen van ambities, het verminderen van sociale en economische onafhankelijkheid. In termen van delinquent gedrag draagt het hebben van een baan bij aan een vermindering van de - kans op - recidive. Om de vicieuze cirkel van met elkaar samenhangende en elkaar versterkende problemen van ex-gedetineerden te doorbreken is volgens de deelprojectgroep een integrale en intensieve aanpak vereist, in aansluiting op een duidelijke motivatie van de (ex-)gedetineerde. Jaarlijks is sprake van ca. 16.000 vrijlatingen van gedetineerden die ten minste enkele weken in een penitentiaire inrichting verblijven. Voor de helft daarvan geldt dat het verblijf in de inrichting van zo lange duur is, dat het opstellen van een detentieplan mogelijk is. Nagestreefd wordt om vanaf 1996 vijf procent van deze groep (ca. 400 gedetineerden) vanuit detentie aan een baan te helpen (Deelprojectgroep Maatschappelijke Integratie, 1994).

Uit een evaluatieonderzoek van de European Offender Employment Group blijkt welke factoren bijdragen aan een succesvolle arbeidstoeleiding.

1. Hou rekening met het totale spectrum van problemen van delinquenten, zoals huisvesting, drugs e.d. Het niet oplossen van dergelijke problemen draagt bij tot het falen van arbeidstoeleiding.
2. Goede resultaten worden bereikt bij de begeleiding van delinquenten gedurende de detentietijd en na de vrijlating.
3. Uitzicht op een echte baan heeft het meest succes. Wanneer een vakopleiding gevolgd wordt zonder dat daarna een baan word

- verkregen, zijn de resultaten soms zelfs contra-productief.
4. Een goede communicatie met werkgevers is een kenmerk van bijna alle succesvolle arbeidstoeleidingsprojecten.

Jongvolwassenen

In de afgelopen jaren is een aantal bijzondere initiatieven genomen om jongvolwassen gedetineerden vanuit detentie voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Eind 1993 is een experiment van start gegaan in de vorm van een zgn. 'jeugdwerkinrichting', met een capaciteit van circa vijftig plaatsen bestemd voor jeugdige delinquenten in de leeftijd van 18 tot 23 jaar. Deze vorm van detentie bestaat uit twee fases:

- een intramurale fase waarin vakopleidingen en voorbereiding op het toetreden tot de arbeidsmarkt centraal staat;
- een extramurale fase waarbij het vooral gaat om intensieve begeleiding en de eigenlijke toeleiding naar de arbeidsmarkt.

Het experiment dat een looptijd heeft van ten minste twee jaar wordt geëvalueerd door het WODC (Werkzame, 1994).

In Penitentiare Inrichting De Corridor wordt sinds 1994 ervaring opgedaan met het project 'Binnenste Buiten'. Door een combinatie van gedragsbeïnvloeding, scholing, werkervaring en gericht arbeidstoeleiding wordt gewerkt aan maatschappelijke integratie van jonge ex-gedetineerden. In paragraaf 1.5 wordt nader ingegaan op de resultaten van dit experiment (Wittens, Verhoeven e.a., 1995).

1.4 Arbeidstoeleiding d.m.v. detentiefasering

HOI' en POI's

Het huidige gedifferentieerde stelsel van penitentiare inrichtingen biedt onder meer de mogelijkheid om gedetineerden in de eindfase van de uitgezeten vrijheidsstraf geleidelijk aan meer vrijheden te bieden met het oog op maatschappelijke integratie. Dit wordt 'detentiefasering' genoemd. De mogelijkheden daartoe bieden als vanouds de Penitentiare Open Inrichtingen (POI's) en Half-Open Inrichtingen (HOI's). Langgestraften kunnen hier de laatste maanden van hun detentie doorbrengen. De nadruk ligt op het verrichten van arbeid zowel bij particuliere werkgevers als andersoortige tewerkstelling, zoals vrijwilligerswerk. Men kan ook arbeidscursussen of sociale vaardigheidscursussen volgen als basis voor een meer toegespitste arbeidstraining (Werkzame, 1994). Volgens Moerings komt maar een beperkt aantal gedetineerden in een POI terecht waar zij de gelegenheid krijgen bij een baas te werken in de vrije maatschappij. Van het salaris moet wel ongeveer 60% worden afdragen aan de inrichting voor kost en inwoning. Moerings geeft aan dat in de POI's voornamelijk Nederlandstalige gedetineerden met een arbeidsverleden worden geplaatst. Zij vormen de 'bovenlaag' in de gevangnissen. Bij de 'onderlaag' van veelal buitenlandstalige (drugverslaafde) gedetineerden met geen of een verbrokkeld arbeidsverleden is de voorbereiding op de terugkeer in de samenleving

gedoemd te mislukken (Moerings, 1991).

Dagdetentie

Een andere variant van detentiefasering is 'dagdetentie'. Dit is een samenwerkingsverband tussen justitie en reclassering, en vindt plaats in de laatste zes weken van de detentie. Langgestrafte mannen en vrouwen volgen gedurende kantooruren in de inrichting een programma gericht op de situatie na vrijlating. Het bestaat uit arbeid, het aanleren van praktische handvaardigheden en sociale vaardigheden, alsmede uit een aanbod van hulpverlening inzake huisvesting, werk en aanvragen van een uitkering. 's Avonds, 's nachts en in het weekend verblijven de gedetineerden op een thuisadres.

Detentieplanning

Voorwaarde voor het welslagen van de detentiefasering is dat er een goede samenwerking is met regionale instanties die de deelnemende gedetineerden kunnen begeleiden in de regio waar zij vandaan komen. Een andere voorwaarde is verbetering van de detentieplanning. Dit houdt in dat op een zo vroeg mogelijk tijdstip in de detentie een detentieroute moet worden uitgezet voor de individuele gedetineerde. Dit geldt voor zowel binnen de inrichting van verblijf als voor latere overplaatsingen. Het detentieverloop dient daarmee inhoudelijk gestructureerd te worden. Hiervoor worden instrumenten ontwikkeld zoals het detentieprofiel van de gedetineerde, bestaande uit een risicoprofiel en een integratieprofiel (Werkzame, 1994; Beenakkers, 1994).

1.5 Arbeidstoeleiding d.m.v. individuele trajectbemiddeling

Een succesvolle methode van arbeidstoeleiding is de zgn. 'individuele trajectbemiddeling' (ITB). Dit is een methode waarbij werklozen die niet direct bemiddelbaar zijn via een intensief, planmatig en fasegewijs opgezet traject naar een plaats op de arbeidsmarkt worden toegeleid. Recent wordt deze methode toegepast bij een aantal projecten in het justitieveld.

Een voorwaarde voor een mogelijk succesvolle ITB is dat penitentiaire inrichtingen samenwerkingsverbanden aangaan met regionale instellingen die zich met de arbeidsvoorziening bezig houden. Gedacht wordt aan: reclassering, bureaus voor arbeidsvoorziening, werkgevers en andere maatschappelijke instanties die gericht zijn op arbeidstoeleiding.

Doelgroep

Zoals gezegd, wordt in de eerste rapportage van de Deelprojectgroep Maatschappelijke Integratie vermeld dat de inspanningen voornamelijk gericht moeten zijn om 5% procent van de mannelijke gedetineerden dat jaarlijks tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van tenminste enkele weken wordt veroordeeld (zo'n vierhonderd personen) aan een baan te helpen. Voor vrouwelijke gedetineerden ligt dit percentage aanzienlijk hoger omdat uit ervaring is gebleken dat zij op de arbeidsmarkt

doorgaans een beter perspectief hebben. Dit resultaat moet gezien worden als het topje van de ijsberg, want naast de vierhonderd personen die voor ITB in aanmerking komen, zijn er ook enkele honderden die direct bemiddelbaar zijn naar een baan. Bovendien is er een vergelijkbaar aantal gedetineerden dat jaarlijks een vakopleiding in detentie afrondt en daardoor bemiddelbaar wordt naar een baan (Deelprojectgroep Maatschappelijke Integratie, 1994).

Aanpak

In een door de deelprojectgroep in samenwerking met het Provinciaal Steunpunt Werkgelegenheid (PSW) opgesteld plan van aanpak is onder meer voorzien in de ontwikkeling van landelijk, regionaal en lokaal trajectmanagement, van externe netwerkvorming en deskundigheidsbevordering met betrekking tot de ITB-techniek. Een tweetal van de thans functionerende, succesvolle arbeidstoeleidingsprojecten worden ondersteund door het PSW. In 1994 zijn door het PSW de activiteiten in het kader van arbeidstoeleiding onderzocht in zes penitentiaire inrichtingen. De analyse laat zien dat ITB op kleine schaal (op onderdelen) in drie penitentiaire inrichtingen wordt uitgevoerd. Er zijn plannen in voorbereiding om dit verder uit te werken (Van Hooren, 1994).

1.6 arbeidstoeleiding na detentie

Activiteiten van de reclassering

Al geruime tijd worden via afzonderlijke reclasseringsorganisaties kleinschalige werkgelegenheidsprojecten opgezet en/of begeleidt voor o.a. onbemiddelbare reclasseringscliënten. Deze projecten zijn meestal bedoeld om in een korte periode praktijkervaring, onderwijs en sociale vaardigheden op te doen. Na afloop is het de bedoeling dat de deelnemers terecht komen in een baan van hun keuze of doorstromen naar een reguliere opleiding.

In de doctoraalscriptie van de econoom Van Dorp (besproken door Marc de Jong), getiteld 'werkloosheid, criminaliteit en reclasseringshulp', wordt het werkloosheidsprobleem van ex-gedetineerden door hem een ondergeschoven kindje bij de reclassering genoemd. Structurele materiële hulpverlening aan cliënten komt er bekaaid af omdat men bij de reclassering te veel gericht is op de individuele caseload. De intentie is er wel maar door de werkdruk komt het er niet van. Van Dorp constateert in zijn rapport ook dat het Beleidsplan 1990-1993 van de Reclassering nauwelijks aandacht besteedt aan de werkloosheidsproblematiek (De Jong, 1990).

Begin jaren negentig is men bij de reclassering een stuk actiever geworden op het terrein van arbeidsbemiddeling voor ex-gedetineerden. Meer dan de helft van de cliënten staat ingeschreven bij de sociale dienst en het arbeidsbureau. Uit ervaring blijkt dat cliënten die een baan krijgen veelal niet meer recidiveren. Dit in tegenstelling tot werkloze cliënten. In 1990 wordt door Smetsers vermeld dat er 18 werkgelegenheidsprojecten geheel

of gedeeltelijk door de reclassering zijn opgezet ter voorbereiding van arbeidstoeleiding van ex-gedetineerden. De belemmering van de VOG zou volgens hem weggenomen moeten worden (De Jong, 1990). In 1992 is een overzicht gemaakt van de landelijke ontwikkelingen rond arbeidsbevorderende maatregelen voor de cliënten. Deze maatregelen hebben betrekking op arbeidsinpassingsprojecten, arbeidstrainingsprojecten of arbeidsbemiddeling. In 1992 werden in totaal 24 projecten op dat gebied geteld waarbij de reclassering is betrokken. De omvang, de doelen en de uitvoering van deze projecten blijken volgens dit onderzoek zeer verschillend te zijn. De meeste cliënten beschikken over geen noemenswaardige werkervaring, onvoldoende scholing en een grote demotivatie. Gepleit wordt voor het aansluiten van de arbeidshulpverlening door de reclassering op bestaande landelijke maatregelen voor arbeidsvoorziening. Netwerkvorming wordt als een essentieel middel gezien om cliënten een toekomstperspectief (een baan) te bieden. Het doel van netwerkvorming is:

- een sluitend systeem van signalering en verwijzing;
- samenwerking op het gebied van opvang, hulpverlening, scholing en arbeid in een integrale aanpak (Moerhout, 1992).

Activiteiten van de arbeidsvoorziening

Reclasseringscliënten met een strafblad worden door het bedrijfsleven gestigmatiseerd. Persoonskenmerken zoals druggebruik, psychiatrisch verleden, etnische afkomst en vrije levensstijl van cliënten dragen nog een extra bij tot de onbemiddelbaarheid van deze groep op de arbeidsmarkt. De arbeidsbureaus kunnen daar volgens Van Dorp weinig of niets aan doen. Door arbeidsbureaus wordt geen registratie bijgehouden van ex-delinquenten die aan een baan worden geholpen. Betrouwbare cijfers daarover zijn daarom niet beschikbaar (De Jong, 1990).

Bennink (1995) constateert aanzienlijke verschillen in de activiteiten van Regionale Bureaus Arbeidsvoorziening (RBA's) ten aanzien van ex-gedetineerden. Bij een aantal RBA's zijn geen speciale projecten voor deze categorie werklozen. Ze vallen gewoon onder het beleid voor langdurig werklozen. RBA's van de regio Amsterdam en Noord-Oost Brabant kennen wel speciale arbeidstoeleidingsprojecten zoals het project "Binnenste Buiten" in de jeugdgevingenis De Corridor en de Amsterdamse projecten genaamd: Roustabout (Huis van Bewaring Havenstraat), Metamorfose en Controlled Escape. De financiering van dergelijke projecten vormt echter voortdurend een struikelblok (Bennink, 1995).

Projecten in Arnhem, Groningen en Enschede

In 1993 zijn door Elschot drie arbeidsbemiddelingsprojecten (Arnhem, Groningen en Enschede) onderzocht. In haar onderzoeksverslag wordt o.a. ingegaan op de achtergrond van de daaraan deelnemende cliënten. Het reeds bekende beeld van cliënten wordt ook in dit onderzoek bevestigd. Ze zijn jong, laag opgeleid en langdurig werkloos. Daarnaast zijn ze moeilijk plaatsbaar door gebrek aan werkervaring en daardoor

een lage arbeidsproductiviteit. Motivatie ontbreekt om meer in zichzelf te investeren door alsnog een opleiding te gaan volgen of werkervaring op te gaan doen. Bovendien kan door houding en gedrag van de reclasseringscliënt een negatief beeld ontstaan waardoor de cliënt door werkgevers wordt gezien als een risicofactor ten aanzien van de continuïteit van het werk en de kosten. Deze zgn. etikettering kan overigens bij de cliënt er toe leiden dat hij het beeld dat men van hem heeft gaat overnemen en er zich naar gaat gedragen. Uit het onderzoek blijkt dit omdat de meeste cliënten zich door velerlei instanties afgeschreven voelen wat resulteert in een sceptische instelling ten opzichte van het arbeidsbemiddelingsproject. Tussen de cliënt en de groep waarvan hij deel uit maakt, bestaat een soort wisselwerking. Werk is niet meer bespreekbaar omdat de gehele groep de hoop op werk heeft laten varen. Als een individu uit de groep er toch in slaagt een baan te krijgen, heeft dit ook effect op de groep die zich dan weer positief opstelt t.o.v. werk. De arbeidsmotivatie van cliënten kan bevorderd worden door contacten en omgang met werkende niet-delinquenten. De overige achtergrondkenmerken van cliënten betreffen: financiële schulden, ongeregeld inkomen, huisvestingsproblemen, analfabetisme, verslavingsproblemen. Van de genoemde kenmerken van de cliënten zijn in dit onderzoek geen aantallen bekend. Het merendeel van de bemiddelbare cliënten bij de drie onderzochte projecten blijkt jonger dan 30 jaar te zijn met een opleidingsniveau op LBO-niveau of lager. De werkervaring ligt veelal op ongeschoold niveau. Een ander kenmerk is dat er meer bemiddelbare cliënten zijn die vaker een delict gepleegd hebben dan dat er first offenders zijn. Ze komen op verschillende manieren bij de projecten terecht nl. via het Openbaar Ministerie, via een jeugdreclasseringsbureau en via de Gemeentelijke Sociale Dienst of via de reclassering. Elschot meent dat de kans op recidive bij een first offender in een werkloze positie aanwezig is, omdat hem de normen en technieken al zijn aangeleerd om tot criminele gedragingen te komen (Elschot, 1993).

Project Stichting Reclassering Amsterdam en 't Gooi

In 1994 verscheen een verslag van de Stichting Reclassering Amsterdam en 't Gooi over achttien maanden (periode 1 juni 1992 t/m 30 november 1993) ervaring met een arbeids- en scholingsproject voor cliënten. Het aantal cliënten was 211 waarvan 30 vrouwen en 181 mannen. De leeftijd was meestal jonger dan 30 jaar (155 personen) en het opleidingsniveau veelal LBO met diploma of lager (168 personen). 151 cliënten hadden werkervaring, 60 niet. Het aantal uitvallers bedroeg 42 waarvan er 6 recidiveerden. Van de 169 bemiddelbare cliënten waren er na 18 maanden 48 aan het werk (regulier: 37; banenpool: 6 en jeugdwerkgarantieplan: 5). De ervaring van de betrokken reclasseringswerkers is dat het zeer moeilijk en arbeidsintensief is om de cliënten te motiveren, activeren en begeleiden. Ze moeten letterlijk overal begeleid worden. Er bestaat een uitgesproken voorkeur voor betaald werk, indien nodig desnoods gekoppeld aan een korte, praktijkgerichte vooropleiding (Stichting Reclassering Amsterdam en 't Gooi, 1994).

Roustabout-project

In 1995 verscheen een evaluatieonderzoek inzake het zgn. Roustaboutproject bij het Huis van Bewaring Havenstraat in Amsterdam. Vanaf de zomer van 1991 zijn vijf kortdurende vakopleidingen gehouden voor gedetineerden in de laatste maanden voor hun vrijlating. In totaal volgden 56 gedetineerden een opleiding. De eerste drie groepen deden een opleiding tot 'manusje-van-alles' op een booreiland. De laatste twee groepen kregen een opleiding tot industrieel reiniger. De opleiding was gekoppeld aan een het verkrijgen van een baan bij een aantal werkgevers die ook bij de opleiding betrokken waren. Onderzocht is hoe de loopbaan van de 56 projectdeelnemers is verlopen sinds de invrijheidstelling. Van de 33 deelnemers uit de eerste drie groepen is bovendien nagegaan of er sprake was van recidive. Uit resultaten blijkt dat van de 56 deelnemers 41% na vrijlating zonder werk bleef. Dit kwam voor een deel omdat betrokken werkgevers eerdere toezeggingen niet waar konden maken. Op langere termijn waren de resultaten eveneens verdeeld. Van de 33 deelnemers uit de eerste drie groepen bleken 10 al anderhalf jaar na vrijlating min of meer vast werk te hebben gehad; 9 hadden alleen wisselend en kortdurend werk gehad; de overige 14 deelnemers bleven in die periode (nagenoeg) zonder werk. Met betrekking tot recidive-cijfers hadden 21 van de 33 deelnemers gedurende een periode van 2.5 jaar sinds de vrijlating één of meerdere delicten gepleegd. Hierbij waren voornamelijk degenen die na vrijlating zonder werk waren gebleven. De 10 deelnemers met vast werk telde het minste aantal recidivisten. De onderzoekers concluderen daaruit dat als men er in slaagt ex-gedetineerden aan het werk te helpen en te houden, de kans op recidive kleiner is (Wartna en Aidala, 1995).

Project "Werkstart"

Werkstart is een project waarbij jongens vanuit een min of meer gesloten setting van het Jongeren Opvang Centrum (JOC) worden begeleid naar een werkplek of een werkervaringsplaats. Het project is per 1 februari 1993 gestart. De hoofddoelstellingen van het project zijn:

- het bieden van een arbeidstoeleidingstraject aan jongens uit het JOC;
- het bevorderen van meer structurele mogelijkheden voor de arbeidstoeleiding van deze justitiële groep.

Vanaf de start tot 1 mei 1995 zijn 66 jongens bij het project ingestroomd, dat betekent op jaarbasis 23 deelnemers. Aan ITB namen 39 jongens deel en aan het traject werkervaringsplaatsen 13. De rest nam deel aan incidentele activiteiten van het project. Van 30 jongens die (al dan niet voortijdig) zijn uitgestroomd, zijn de achtergronden in een onderzoek en geanalyseerd. In totaal hadden 15 jongens een Werkstarttraject volledig doorlopen. Ze hadden daarbij sociale vaardigheden opgedaan; ze hadden soms een opleiding gevolgd en ze hadden werkervaring opgedaan. Slecht 7 jongens hadden na afsluiting van het traject een vaste baan. Belangrijke voorwaarden voor de afronding van het traject door de deelnemer zijn:

- een goede motivatie;

- intensieve begeleiding en ondersteuning voor de start op de werkplek;
- het bestaan van een netwerk rondom de deelnemer;
- begeleiding op de werkplek zelf;
- een goede thuis- en/of huisvestingssituatie.

Onderzoek naar de recidive-gegevens van 20 ex-deelnemers na een half jaar laat zien dat 8 (40%) van de uitgestroomde jongens recidiveerden. Van deze 8 hadden 6 het Werkstart-traject niet afgemaakt.

Project "Binnenste Buiten"

Vanaf begin 1994 zijn in penitentiaire inrichting De Corridor begeleidingstrajecten gestart met in totaal 177 jeugdige gedetineerden van gemiddeld 21,5 jaar met meestal een laag opleidingsniveau (maximaal LBO-niveau). 89 deelnemers (ca. 50%) hebben het project afgemaakt en zijn uitgestroomd. Met deze deelnemers is alleen nog contact in de vorm van nazorg. Gericht werkervaring opdoen op een werkervaringsplaats bij een werkgever hebben tot nu toe 50 jongeren kunnen doen. Daarnaast deden 30 jongeren werkervaring op binnen de projectarbeid van de inrichting zelf. Het resultaat is tot nu toe dat 50 jeugdige ex-gedetineerden aan het werk zijn. Hiervan hebben 41 een baan en 9 een Jeugdwerkgarantie-baan. Daar bovenop zijn 27 jeugdige ex-gedetineerden als direct bemiddelbaar bij het Arbeidsbureau in de woonplaats ingeschreven. De meeste deelnemers vonden een baan in een technisch, ambachts- of industrieel beroep (Wittens, Verhoeven e.a., 1995).

1.6 arbeidspositie na detentie

Uitkering

Als iemand al werkt vóór de detentie dan verliest hij veelal zijn werk door ontslag op staande voet of nadat de directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau een vergunning tot ontslag heeft afgegeven. In de meeste gevallen gebeurt dit ook daadwerkelijk. Gedetineerden worden niet geacht beschikbaar te zijn voor de arbeidsmarkt en hebben daarom geen recht op een WW-uitkering. Als iemand werkloos is vóór de detentie verliest hij zijn recht op een WW-uitkering tijdens de detentieperiode. Als iemand door detentie zonder werk is geraakt kan na het ontslag uit de inrichting een beroep gedaan worden op een WW-uitkering. Deze wordt echter in de meeste gevallen (gedeeltelijk) afgewezen op grond van verwijtbare werkloosheid. Dit geldt ook voor gedetineerden die al werkloos waren vóór detentie en een WW-uitkering hadden. Er rest dan niets anders dan een beroep op de Algemene Bijstandswet (Bakker, 1990).

Verklaring omtrent gedrag

Een ander struikelblok is de Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) die bij de meeste (ook de gesubsidieerde) overheidsinstellingen moet worden overlegd bij een vaste aanstelling. Ex-delinquenten krijgen geen VOG waardoor zij niet voor overheidsbanen in aanmerking komen. In het

bedrijfsleven is men aanzienlijk ruimhartiger dan bij de overheid. Men is daar ten aanzien van lager bedrijfspersoneel minder geïnteresseerd in de eventuele criminele antecedenten dan in het arbeidsverleden en het arbeidspotentieel van de sollicitant (De Jong, 1990; Van der Leek, 1990; Moerings, 1991; Elschot, 1993).

Verwachtingen van gedetineerden

In het eerdergenoemd onderzoek van Janssen uit 1995 werden de 71 geïnterviewde gedetineerden ook gevraagd naar de verwachte arbeidspositie na detentie. Hieruit bleek dat ca. 50% na detentie op zoek zouden moeten gaan naar een baan. 20% verklaarde dat ze door konden gaan met het werk dat ze voor hun detentie hadden of wisten dat ze bij een andere baas terecht kunnen. Wat betreft het opleidingsniveau had 44% alleen de lagere school afgemaakt. 30% procent had een LBO-opleiding afgemaakt en 6% een MBO-opleiding. 10% beschikt alleen over deelcertificaten (b.v. een lasdiploma). Er is nauwelijks animo om na vrijlating een opleiding of cursus te gaan volgen. Over de hele linie werd geconstateerd dat de respondenten van mening waren dat kortgestraften vrij weinig kans maken op het vinden van een baan. Er is ook gevraagd naar de verwachtingen omtrent recidive na de vrijlating. De meeste gedetineerden waren van mening dat bij hun collega's een grotere kans op recidive bestaat dan in hun eigen situatie, maar in de perceptie van praktisch alle geïnterviewden bleef de mogelijkheid bestaan dat zij in de toekomst opnieuw in detentie zullen geraken (Janssen, 1995).

1.8 landelijke cijfers

Uit een inventarisatie van de Nederlandse Federatie van Reclasseringsinstellingen (NFR) blijkt dat de reclassering in 1991 extramuraal contact heeft gehad met 72.837 cliënten (in 1990: 60.284 cliënten). De contacten betreffen ook vroeghulp- en voorlichtingscliënten. Ca. 91% van de cliënten is man, 9% vrouw (in 1990: 92% man en 8% vrouw). Vergeleken met 1990 is het aantal jeugdige cliënten (t/m 24 jaar) toegenomen: 32% in 1991 t.o.v. 27% in 1990. Het aantal oudere cliënten (40 jaar en ouder) nam in gelijke mate af van 25% in 1990 tot 21% in 1991. Van 10.332 cliënten is de arbeidspositie in 1991 geregistreerd. Hieruit blijkt dat ca. 50% werkloos of arbeidsongeschikt is. Ruim 41% heeft een baan. Wat betreft opleiding en verslavingsproblemen wordt het volgende vermeld. Van 7.382 cliënten is de opleiding geregistreerd. Hieruit blijkt dat ruim 50% maximaal een afgebroken opleiding LBO/MAVO heeft.

Van 4551 cliënten is de mate van verslaving geregistreerd. Opvalt dat:

- 65% van de 40 jaar en oudere cliënt alcoholverslaafd is;
- 12% van de 18-24 jarigen gokverslaafd is;
- 27% van de 40 jaar en oudere cliënt drugverslaafd is;
- 73% van de 25-29 jarigen drugverslaafd is.

(Projectgroep databeheer en data-analyse, 1992)

In een recente brochure van Reclassering Nederland (het vroegere NFR) wordt een beeld gegeven van de cliëntenpopulatie in 1993. In dat jaar had de reclassering contact met 66.733 cliënten buiten de penitentiaire inrichtingen, waarvan 90% mannen en 10% vrouwen. 80% van de mannen was jonger dan 40; bij de vrouwen was dit 71%. Ruim 50% van de cliënten was werkloos of arbeidsongeschikt. Het opleidingsniveau was meestal laag; meer dan de helft (51,5%) had hooguit een niet afgemaakte MAVO- of LBO-opleiding. In ruim de helft van de gevallen was er sprake van een vorm van verslaving. Problematische en/of gebroken gezinssituaties komen veel voor in deze groep (Reclassering Nederland, 1995).

In een bijlage van de beleidsnota Werkzame Detentie zijn enkele cijfers (over 1993?) opgenomen over de financiële positie en de arbeidspositie van gedetineerden. Hieruit blijkt dat bijna de helft (46%) van de gedetineerden van een uitkering leefde voor de aanvang van de detentie. De verdeling van de verschillende uitkeringsvormen was als volgt: 38% WWV/RWW, 26% ABW/bijstand, 23% WAO/AWW, 4% WW, 4% ZW en 5% anders. Van degenen die geen uitkering hadden voorzag ruim een kwart (29%) in het levensonderhoud door middel van een betaalde baan in dienstverband. Ongeveer 15% voerde een eigen bedrijf, waarvan 63% de horeca betreft (Werkzame, 1994, p. 55-56).

2 Groot Brittannië

2.1 arbeidspostie vóór detentie

Arbeidspositie jeugdige gedetineerden

Uit onderzoek van de NACRO onder 230 jeugdige gedetineerden blijkt dat 30% nog nooit een baan had gehad; 16% had na de schoolopleiding tussen de vijf en tien banen gehad. 60% was ongeschoold en de meerderheid had geen middelbaar onderwijs doorlopen of afgemaakt. Bovendien blijkt dat ca. 50% niet of onvoldoende kan lezen en/of schrijven.

National Prison Survey 1991

In 1991 vond het eerste nationale onderzoek onder gedetineerden (National Prison Survey) in Engeland en Wales plaats. Bijna 4.000 gedetineerden werden ondervraagd. Eén op de tien mannelijke gedetineerden en één op de vijf vrouwelijke gedetineerden werden geselecteerd. Hiervan werkte uiteindelijk 90% mee aan de interviews. Jeugdige gedetineerden en illegale vreemdelingen in detentie werden niet bij dit onderzoek betrokken. Informatie werd verkregen over o.a. demografische - en sociaal-economische gegevens van gedetineerden. Daarnaast werden attitudes en verwachtingen van gedetineerden gepeild. Wat betreft de demografische kenmerken werd duidelijk dat ca. 40% van de gedetineerden jonger was dan 25 jaar; 60% was jonger dan 30 jaar. Minder dan 4% van de gedetineerden zijn vrouwen. De sociaal-economische kenmerken van gedetineerden gaven o.a. het volgende beeld te zien. 13% had geen vaste woon- of verblijfplaats vóór detentie en vele andere gedetineerden gaven aan dat zij niet meer terug wilden of konden naar hun laatste verblijfplaats voor zij in detentie gingen. Van de gedetineerden onder de 25 jaar had 43% op 16-jarige leeftijd al de school verlaten. 43% van de mannelijke gedetineerden was gedeeltelijk geschoold of ongeschoold. Van de gedetineerden onder de 30 jaar was 45% ongeschoold. Wat betreft de arbeidspostie werd duidelijk dat 51% werkte, 33% werkloos was en 7% zwart werk verrichtte of van misdaad leefde. Van de vrouwelijke gedetineerden werkte 34%. 6% van de mannen en 12% van de vrouwen had geen enkele werkervaring. Van de gedetineerden onder de 25 jaar was 40% werkloos. Werkloosheid werd door 41% genoemd als reden voor hun crimineel gedrag. Andere redenen waren: financiële problemen (62%), verkeerde vrienden (57%), alcohol- en drugsproblemen (41%) en 36% gezinsproblemen (Walmsley, Howard and White, 1992).

NACRO resettlement survey

Van de 3000 ondervraagde gedetineerden in dit onderzoek was 55% al werkloos voordat zij in detentie gingen; 34% werd werkloos vanwege de veroordeling. Dit betekent dat 89% werkloos was op het moment van

vrijlating (NACRO, 1993).

Cijfers van het Employment Department

Volgens gegevens uit 1994 van het Ministerie van Werkgelegenheid kan 50% van de gedetineerden niet of nauwelijks lezen of schrijven en is 70-80% ongeschoold. Daarnaast hebben veel gedetineerden de volgende achtergronden: geringe werkervaring, slechte gezondheid, negatief zelfbeeld, gebrek aan motivatie en zelfvertrouwen (Bryans, 1995).

Overige onderzoeksresultaten

In een overzichtsartikel van Plumb (1992) worden enkele onderzoeken besproken met betrekking tot de sociaal-economische positie van delinquenten. In een longitudinaal onderzoek naar de levensloop van 400 (in 1953 geboren) Londense mannen, verricht door Farrington (1988) kwam naar voren dat de stelselmatige daders in deze groep meer dan gemiddelde problemen had met werk, huisvesting, alcoholgebruik en/of druggebruik. Dit wordt bevestigd door een ongepubliceerd onderzoek van de Reclassering Cambridgeshire naar de achtergronden van 354 cliënten. De volgende problemen werden onder meer genoemd: alcoholgebruik (36%), financiële problemen (35%), werkloosheid (23%), druggebruik (19%), gezinsproblemen (17%), relatieproblemen (16%), huisvestingsproblemen (15%).

2.2 Arbeidstoeleiding in detentie

Hostel scheme

Binnen het Britse gevangeniswezen wordt veel gedaan om de arbeidspositie van gedetineerden na hun vrijlating te verbeteren. Volgens een recent rapport van HM Prison Service (1992) zijn er 7 zgn. 'Pre-Release Employment Scheme (PRES) hostels' verbonden aan gevangenissen. Zij bieden plaats aan 107 langgestrafte gedetineerden die de laatste zes maanden van hun detentie uitzitten. Zij verblijven in het 'hostel' en werken overdag voor de lokale gemeenschap. Het werk bestaat hoofdzakelijk uit schoonmaakwerkzaamheden in openbare ruimtes en plantsoenen, restauratiewerkzaamheden, werkzaamheden rond de organisatie van (sport)evenementen. Men hoopt daarmee het zelfvertrouwen en de sociale verantwoordelijkheid van de ex-gedetineerde te ontwikkelen en te versterken (Report, 1992).

Working out from prison scheme

Een ander project is het zgn. 'Working out from prison scheme' waarbij gedetineerden overdag werken buiten de gevangenis en 's avonds terugkeren naar de gevangenis. Hierdoor hebben gedetineerden de mogelijkheid zelf geld te verdienen en te sparen tot de vrijlating en werkervaring op te doen. Na vrijlating kunnen sommige ex-gedetineerde dit werk behouden (Report, 1992).

Options for Learning scheme

De Training and Enterprise Council (TEC) van Devon and Cornwall startte in 1992 in samenwerking met de Channings Wood gevangenis een zgn. 'Options for Learning (OFL) project om gedetineerden voor te bereiden op werk of verdere beroepsopleiding na vrijlating. Het OFL-project bevat sociale vaardigheidstraining, lees- en schrijfvaardigheidstraining, sollicitatietraining en arbeidstraining. Gedetineerden kunnen vanaf 18 maanden voor hun vrijlating op vrijwillige basis deelnemen tot een maximum van 100 deelnemers tegelijk. Bij deelname wordt een 'Personal Training Plan (PTP) gemaakt in overleg tussen gedetineerde en de OFL-begeleiders. Tijdens de OFL-periode wordt tweemaandelijks de prestatie van de gedetineerde geëvalueerd. Als een gedetineerde niet of onvoldoende meewerkt aan de OFL mag hij niet meer meedoen en verliest hij alle privileges. Eén van de privileges is dat een gedeelte van de opbrengst de verrichte werkzaamheden ten goede komt aan de gedetineerde. Per week wordt voor elke deelnemer 10 Pound opzij gelegd. Voor behaalde diploma's of deelcertificaten wordt 50 Pound opzij gelegd. Bij vrijlating krijgt de gedetineerde de helft van het zodoende opgespaarde bedrag mee. De andere helft krijgt hij drie maanden na de vrijlating als hij bewijst dat hij werk heeft of een (beroeps)opleiding volgt. Vlak voor de vrijlating volgt nog een speciale opleiding die gericht is op de praktijk van de sociale voorzieningen en de arbeidsbureaus en op de mogelijkheden van zelfwerkzaamheid. Bij deze speciale opleiding wordt intensief samengewerkt met het lokale arbeidsbureau. Inmiddels zijn cijfers bekend over de resultaten van het OFL-project. Drie maanden na vrijlating bleek het OFL-project voor 26.4% van de deelnemers een positief vervolg te hebben gehad; 21.7% werkte en 4.7% volgde een (beroeps)opleiding of training (Bryans, 1995).

Sentence planning

Na een aantal initiatieven op dit gebied is men in Engeland officieel van start gegaan met sentence planning na het inwerkingtreden van de Criminal Justice Act 1991. Het doel van het detentieplan is gebruik te maken van de tijd die mensen doorbrengen in detentie, teneinde het risico van recidive te verminderen en een zinvol bestaan na vrijlating te stimuleren. Het detentieplan bestaat uit werkervaring, arbeidstraining en onderwijs op basis van een profiel van de betrokken gedetineerde. Tijdens het proces wordt regelmatig de vooruitgang en het te bereiken doel beoordeeld. Vanaf oktober 1992 geldt het detentieplan voor langgestraften (4 jaar of meer) en voor vluchtgevaarlijke gedetineerden. Voor langgestraften tussen de 1 en 4 jaar is per 1 november 1993 de sentence planning ingevoerd. Voor jeugdige gedetineerden werd sentence planning al in de jaren tachtig toegepast in jeugdgevangenissen (borstals). Het invoeren van sentence planning wordt overigens ook in Schotland overwogen. Door de recente invoering van dit systeem is over de effectiviteit van het detentieplan nog weinig bekend (Beenackers, 1994).

In een onderzoek van Plumb (1993) in drie inrichtingen bleek er nog weinig eenheid te zijn in de wijze waarop gedetineerden werden voorbereid op terugkeer in de samenleving.

2.3 Arbeidstoeleiding na detentie

Organisatie

De opvang en begeleiding van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt in Groot-Brittannië is volgens het handboek van de European Offender Employment Group (1995) als volgt georganiseerd:

- In Engeland en Wales zijn 55 lokale reclasseringsorganisaties (probation services) werkzaam ten behoeve van ca. 152.000 delinquenten en ex-delinquenten. Geschat wordt dat 70% daarvan werkloos is (geworden). Het begeleiden van (ex-)delinquenten bij het verbeteren van de arbeidspositie wordt als belangrijk onderdeel van het reclasseringswerk gezien. Zij werken dan ook nauw samen met werkgevers, TEC's die onder verantwoordelijkheid vallen van het Department of Employment, bureaus voor arbeidsvoorziening en non-profit organisaties zoals de National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NACRO) en Apex Trust.
- In Noord-Ierland is de reclassering in handen van de Probation Board for Northern Ireland (PBNI). Ook daar is het belangrijkste doel het creëren van opleidingsmogelijkheden en werkgelegenheid voor ex-delinquenten. Zij organiseert daarom arbeidstraining en workshops in samenwerking met o.a. overheidsorganisaties op het gebied van opleidingen. In de non-profit sector is de Northern Ireland Association for the Care and Resettlement of Offenders (NIACRO) werkzaam op dat gebied.
- In Schotland worden de problemen rond werkgelegenheid voor ex-gedetineerden aangepakt door de non-profit organisaties APEX Scotland en de Scottish Association for the Care and Resettlement of Offenders (SACRO). Zij voorzien in tweedaagse en vijfdaagse arbeidstrainings- en sollicitatiecursussen voor ex-gedetineerden. Daarnaast zijn er werkgelegenheidsprojecten die georganiseerd en begeleid worden door Local Enterprise Companies (LEC's) die vergelijkbare taken uitoefenen als de TEC's in Engeland en Wales.

Samenwerking

Het gevangeniswezen werkt samen met de TEC's en de reclassering het gebied van opleiding en arbeidstraining voor gedetineerden tijdens en na de detentie. Daarnaast wordt intensief samengewerkt met de bureaus voor arbeidsvoorziening en zijn enkele werkgelegenheidsprojecten gestart om ex-gedetineerden werkervaring op te laten doen. Ook worden er cursussen 'werk zoeken' voor ex-gedetineerden georganiseerd (Report, 1992).

In 1993 verscheen het NACRO-beleidsplan 'Opening the doors' met het toekomstige beleid om de terugkeer in de maatschappij van ex-gedetineerden te verbeteren. de NACRO pleit onder meer voor grotere

betrokkenheid van werkgevers en TEC's bij arbeidstraining van gedetineerden binnen de inrichting zodat zij beter voorbereid worden op eventueel werk na vrijlating. Ook de mogelijkheden om overdag buiten de inrichting werkervaring op te doen, zouden moeten worden uitgebreid.

Arbeidstoeleiding jeugdige gedetineerden

In de jeugdinrichtingen wordt veel gedaan aan opleiding en arbeidstraining maar dit sluit niet aan op de leefwereld van de betrokkenen en de omstandigheden waarin zij na hun vrijlating weer terecht komen. Daarnaast wordt door de overheid flink bezuinigd op arbeidstraining die in veel gevallen overigens niet aansluit op de behoefte van de arbeidsmarkt. Bovendien worden onder invloed van overheid, publiek en media hardere maatregelen gewenst tegen jeugdige delinquenten. De werkgelegenheid voor jeugdigen in Engeland is beperkt. Dit geldt des te meer voor jeugdigen zonder of met een lage opleiding die een groot deel uitmaken van de delinquentenpopulatie. Bovendien is de hoeveelheid hoog gekwalificeerd werk toegenomen en de hoeveelheid laag gekwalificeerd werk afgenomen. Dit bevordert de toenemende jeugdwerkloosheid in deze groep. In Engeland bevinden zich 35 jeugdinrichtingen voor jeugdigen tot 21 jaar. Gemiddeld waren in 1991 7.860 jeugdigen in detentie. Dat is ca 19% van de totale gedetineerdenpopulatie (Hrabowecyj, 1995).

2.4 arbeidspositie na detentie

Parolees Dartmoor gevangenis

In 1986 is in de Dartmoor gevangenis de effectiviteit van de voorwaardelijke invrijheidstelling met reclasseringstoezicht (parole) van gedetineerden onderzocht. De vragenlijst van dit onderzoek werd naar de toezichthouders gestuurd die vrijwel allemaal (91%) reageerden. Uit de gegevens van 299 parolees bleek dat op het eind van de parole-tijd (3.5 tot 6 maanden) 106 parolees (ca. 35%) werk hadden. Van de overige parolees recidiveerden 55 (15%) binnen de parole-tijd (Freegard, 1988).

National Prison Survey 1991

In het nationale gedetineerden-onderzoek uit 1991 werd ook onderzocht wat de verwachtingen van de gedetineerden omtrent recidive was. Meer dan de helft (54%) dacht in de toekomst niet meer in de gevangenis terug te keren. 10% achtte het niet uitgesloten en 6% was er vrijwel zeker van in detentie terug te keren. Uit een eerder onderzoek onder een groep gedetineerden die in 1986 werden vrijgelaten kwam als resultaat naar voren dat 26% van deze groep binnen twee jaar weer een gevangenisstraf kreeg opgelegd. De vooruitzichten van gedetineerden op werk na detentie waren meestal negatief. 21% van de gedetineerden (met name jongvolwassenen) dacht dat de ervaring met gevangenisarbeid hen na vrijlating een beter vooruitzicht op werk zou geven. Ongeveer een zesde van de gedetineerden die in 1991 zouden worden vrijgelaten, zei dat ze

na detentie daadwerkelijk werk hadden. Echter negen van de tien gedetineerden gaf te kennen na detentie te gaan werken of op zoek te gaan naar werk. Ongeveer 45% zei op zoek te gaan naar eenvoudig geschoolde of semi-geschoolde handenarbeid; 18% zei op zoek te gaan naar ongeschoolde handenarbeid (Walmsley, Howard and White, 1992).

Apex Trust survey 1991

Dit onderzoek toonde aan dat weinig werkgevers bereid zijn ex-gedetineerden op te nemen. Zij beschouwen deze werknemers als een risico en zijn daarom nauwelijks bereid ze een kans te geven. Slechts 12% van de werkgevers in de private sector en 17% van de werkgevers in de publieke sector beweerde het vorige jaar een ex-gedetineerde in dienst te hebben genomen. Van alle geïnterviewde werkgevers hield 94% geen rekening met gelijke kansen voor ex-gedetineerde sollicitanten. 15% van de werkgevers zei onder geen enkele voorwaarde een ex-gedetineerde in dienst te nemen. Echter de werkgevers die wel ex-gedetineerden als werknemers accepteerden, waren meestal (82% in de private sector en 67% in de publieke sector) tevreden over de arbeidsprestatie (NACRO, 1993).

NACRO's resettlement survey

Volgens een schatting van de reclassering is meer dan 80% van de ca. 90.000 cliënten die zij onder toezicht hebben werkloos. In 1992 werden door de NACRO 3000 gedetineerden in 10 penitentiaire inrichtingen gevraagd naar de belangrijkste hulp die zij na hun vrijlating wensten. Hulp bij het zoeken naar werk werd door 59% van de ondervraagden als belangrijkste hulp genoemd. De andere wensen waren: hulp bij lange termijn huisvesting (45%), financiële bijstand (44%), een vaste hulpverlener om dingen uit te zoeken (33%), opleiding en training (25%), zelfwerkzaamheid (24%), hulp bij gezinsproblemen (17%), schuldenregeling en financieel advies (16%), korte termijn huisvesting (14%), hulp bij gezondheidsproblemen (12%) en 6% andere hulpvragen (NACRO, 1993).

Jobclubs

Begin jaren negentig zijn door de NACRO zgn. 'jobclubs' gestart. Jobclubs helpen (ex-)gedetineerden bij het zoeken naar werk, solliciteren, voorbereiden van cv's, invullen van sollicitatieformulieren en het voeren van een sollicitatiegesprek. In het seizoen 1991/1992 werden in jobclubs ca. 2.000 mensen geholpen waarvan 46% een baan vond (NACRO, 1993).

Overige onderzoeksresultaten

Plumb (1992) zette in een artikel aan de hand van een aantal onderzoek uiteen of het nog zinvol was om gedetineerden intensief voor te bereiden op de vrijlating. Hij verwees daarbij o.a. naar een onderzoek van Williams, Nooney en Ray uit 1987 waarin 273 mannelijke gedetineerden gevraagd werden naar de te verwachte problemen na vrijlating. Als

belangrijkste werd het vinden van werk opgegeven (52%). Op de tweede en derde plaats kwam 'recidive' (36%) en 'het omgaan met geld' (34%). Volgens Plumb wordt daarmee aangegeven dat de meeste gedetineerden bezorgd zijn over hun kansen op maatschappelijke integratie. Hij concludeerde onder meer dat arbeidstrainings- en werkgelegenheidsprojecten in detentie en na vrijlating professioneel begeleid moeten worden door de lokale reclassering. Cijfers over het jaar 1994 van het Ministry of Employment geven aan dat slechts 10% van de gedetineerden na vrijlating werk heeft of een opleiding volgt.

Opinies

Op een congres van de United Kingdom Offender Employment Alliance (OEA) in Cambridge van 25 t/m 27 maart 1992 werd uitgebreid gesproken over de arbeidspositie van ex-gedetineerden. Professor Bottoms, directeur van het criminologisch instituut in Cambridge, deelde mee dat op basis van een recent onderzoek geconcludeerd is dat vermindering van de werkloosheid van ex-gedetineerden een duidelijke invloed heeft op recidive. Ook zei hij dat de inspanningen tot bevordering van de opleidingsmogelijkheden en de werkgelegenheid van ex-gedetineerden een grotere betekenis toegekend zou moeten worden bij de criminaliteitspreventie. Dr. Brooks, verantwoordelijke voor lokale werkgelegenheidsprojecten van de OECD, pleit voor verbeterde opleidingsmogelijkheden voor o.a. ex-gedetineerden. Aan de andere kant is hij pessimistisch over de positie van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt. Daarom zou volgens hem de overheid arbeidsplaatsen voor deze categorie moeten scheppen. Hij denkt daarbij aan werkzaamheden op het gebied van milieubescherming en de sociale dienstverlening. Chris Nuttal van het onderzoeksinstituut van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (Home Office) gaf toe dat resocialisatie van gedetineerden zeer moeilijk maar niet onmogelijk is. Hij constateerde dat vele projecten niet werken of onvoldoende resultaat hebben. Het beste resultaat (in de vorm van vermindering van recidive) zou volgens hem verwacht kunnen worden door de opleidings- en arbeidspositie te verbeteren van zware delinquenten met een lange criminele carrière. Daarbij zou ook gekeken moeten worden naar de overige persoonlijke - en sociale problemen (huisvesting, schulden e.d.) van de betrokkenen (Wirth, 1992).

3.1 Arbeidspositie vóór detentie

De achtergronden van alle kortgestraften in de deelstaat Baden-Württemberg die in 1983 in aanmerking wilden komen voor de zgn. 'Freizeitstrafe' (werken buiten de gevangenis) zijn onderzocht. Zij waren gemiddeld ouder dan 30 jaar en hadden veelal een middelbare school afgemaakt (80%) of zelfs een verdere (beroeps)opleiding afgerond (70%). Slechts 10% was ongeschoold. Geconcludeerd werd dat de groep kortgestraften in de meeste gevallen als basis een solide werkervaring had; 50% van de 'Freizeitgänger' had al meer dan twee jaar vast werk. Daarnaast was er meestal sprake van stabiele gezinsomstandigheden (Dolde und Rössner, 1987; Dolde, 1992).

Dat deze groep niet representatief is voor de gevangenisbevolking geeft Pendon (1992) aan in zijn artikel. Hij verwijst naar eerdere onderzoeken m.b.t. de achtergronden van jeugdige en volwassen gedetineerden in 1975 en in 1985. Uit onderzoek naar de achtergronden van gedetineerden in 'Niedersächsische Justizvollzugsanstalten' in 1975 bleek 37% van de volwassenen en 62% van de jeugdigen een onvoltooide schoolopleiding te hebben. 55,3% van de volwassenen en 81,7% van de jeugdigen had geen voltooide beroepsopleiding. Een onderzoek in 1985 in de 'Jugendvollzugsanstalt Bremen-Blockland' gaf ongeveer hetzelfde beeld te zien. 62% van de onderzochte jeugdige en jongvolwassen gedetineerden had geen afgeronde schoolopleiding en 94,2% had geen voltooide beroepsopleiding. Ook blijkt volgens Pendon uit verschillende onderzoeken dat gedetineerden een historie van veelvuldig wisselende beroepen en arbeidsplaatsen hadden.

De Bundesgemeinschaft für Straffälligenhilfe (1995) zette de achtergronden van gedetineerden uiteen. Met name de jeugdige en jongvolwassen gedetineerden kenmerkten zich door gebrek aan scholing, niet afgemaakte beroepsopleidingen en daaruit voortvloeiende werkloosheid.

Een uitgebreid onderzoek van Bunk en Stentzel (1995) bevestigde deze kenmerken aan de hand van gegevens van 20 van de 27 jeugdgevangenis in Duitsland over het opleidingsniveau van jeugdige en jongvolwassen gedetineerden. De gegevens over 4215 mannelijke jeugdige gedetineerden in deze groep waren als volgt: 57% was ongeschoold, 9,7% kwam van een bijzondere school, de rest had een (onvoltooide) opleiding. De gegevens over 180 vrouwelijke jeugdige gedetineerden gaven een vergelijkbaar beeld: 60% was ongeschoold, 2,5% kwam van een bijzondere school, de rest had een (onvoltooide) opleiding.

3.2 Arbeidstoeleiding in detentie

Vollzugsplan

In het Duitse Strafvollzugsgesetz (1977) zijn artikelen opgenomen over het opstellen van een detentieplan voor langgestraften. Dit plan wordt

opgesteld op grond van een persoonlijk onderzoek inzake behandeling en resocialisatie. Het Vollzugsplan dient o.a. maatregelen op het gebied van opleiding, tewerkstelling en omscholing te bevatten (Beenakkers, 1994). In de meeste penitentiaire inrichtingen worden opleidingen en arbeidstraining gegeven. Ook zijn er speciale werkgelegenheidsprojecten voor ex-gedetineerden hoofdzakelijk op initiatief van de regionale bureaus voor arbeidsvoorziening. Een voorbeeld is het bureau arbeidsvoorziening in de deelstaat Nordrhein Westfalen. Zij zorgt voor informatie, bemiddeling en financiële hulp bij het zoeken naar werk. In de twee centrale gevangenissen in Nordrhein Westfalen worden gedetineerden vanaf het begin van de detentieperiode begeleid op het gebied van scholing, bijscholing en arbeidstraining ter voorbereiding op werk na detentie. Het succesvol afronden van opleidingen of arbeidscursussen levert erkende diploma's en certificaten op (European, 1995).

Uit een onderzoek van Mey (1992) bleek dat een groot deel van de detentieplannen niet of slechts gedeeltelijk werden gerealiseerd. Van de 1050 gedetineerden die op basis van hun detentieplan in aanmerking kwamen voor een beroepsopleiding nam uiteindelijk slechts 39% deel tot aan de voltooiing daarvan. De gedetineerden die een beroepsopleiding op basis van een detentieplan voltooid hadden, bleken wel meer kans te hebben op voorwaardelijke vrijlating, namelijk 89% tegen 78% (Mey, 1992).

Freizeitstrafe

In de deelstaat Baden-Württemberg bestaat vanaf 1983 in alle inrichtingen voor kortgestraften (tot max. 1 jaar) de mogelijkheid om het werk dat zij voor hun detentie hadden, te blijven verrichten. Na het werk dienen ze meteen terug te keren naar de dichtstbijzijnde inrichting waar zij dan in de avonden en de weekends hun straf uitzitten. Het met het werken verdiende loon mag rechtstreeks uitbetaald worden aan de gedetineerde. Hij dient ca. 190 DM per maand aan de inrichting te betalen voor verblijfskosten. Per gedetineerde wordt beoordeeld of hij in aanmerking kan komen voor deze mogelijkheid. Naast werkloze kortgestraften worden seksuele delinquenten, extreem gewelddadige delinquenten en drugsdelinquenten uitgesloten van deelname. Zij behouden echter wel hun werkloosheidsuitkering omdat zij tijdens hun detentie beschikbaar (moeten) blijven voor de arbeidsmarkt. Van de 329 gedetineerden die in 1983 voor de 'Freizeitstrafe' in aanmerking wilden komen, werden 15 gedetineerden (5%) afgewezen; in de meeste gevallen omdat voor hen geen arbeidsplaats beschikbaar was. Wegens andere oorzaken vielen nog eens 4 gedetineerden af. Van de 310 gestarte gedetineerden vielen er in de loop der tijd 67 (21.6%) uit. Oorzaken waren: veelvuldige dronkenschap (9%), ongeoorloofd arbeidsverzuim of onvoldoende arbeidsprestatie (6%), ongeoorloofde afwezigheid na werktijd (3.4%) en recidive (3.2%). Een nadere analyse van de recidivegegevens van de gedetineerden na hun vrijlating wees uit dat meerdere gedetineerden recidiveerden tijdens de 'Freizeitstrafe'. Dit werd echter

niet doorgegeven aan de gevangenis. De werkelijke recidive was dus 7.4% (23 personen). Uit het onderzoek bleek dat er een verband te zien was tussen de uitval en de arbeidsperiode vóór detentie. Van de 50 gedetineerden die tussen enkele dagen en twee maanden werkten tot het moment van detentie viel 34% uit. In vergelijking daarmee viel slechts 18% van de gedetineerden met meer dan drie maanden vast werk uit. (Dolde und Rössner, 1987; Dolde, 1992).

Vier jaar na vrijlating is de recidive van de groep van 310 gedetineerden onderzocht. Hieruit bleek dat binnen die vier jaar 140 ex-gedetineerden (ca. 45% recidiveerde (Dolde, 1992).

In de periode 1987-1989 zijn door Bunk en Stentzel (1995) de resultaten van beroepsopleidingen voor jeugdigen (14-18 jaar) en jongvolwassenen (18-25 jaar) gedetineerden en ex-gedetineerden onderzocht. Gekeken is naar beroepsopleidingen en arbeidstraining binnen jeugdgevangenis en naar beroepsopleidingen en werkgelegenheidsprojecten op initiatief van de reclassering en het maatschappelijk werk. De beroepsopleidingen binnen de jeugdgevangenis blijken hoofdzakelijk gericht te zijn op metaalbewerking, houtbewerking, elektrotechniek, schildertechniek en bouwtechniek. Dit sluit volgens de onderzoekers maar ten dele aan op de vraag vanuit de arbeidsmarkt.

Hamburger-Model

Hageman (1995) constateert dat gevangenisarbeid gekarakteriseerd kan worden als een kostbaar, ineffectief en oneconomisch systeem. Vanuit het oogpunt van de gevangenisautoriteiten zijn de organisatiekosten van gevangenisarbeid hoog, is de produktiviteit laag, zijn er vaak onvoldoende orders om werk te verschaffen, en wordt er gewerkt met verouderd materiaal en machines in te kleine ruimtes. Vanuit het oogpunt van de gedetineerden wordt gevangenisarbeid gezien als extra straf en wordt het nauwelijks betaald (ca. 5% van het gemiddelde loon voor hetzelfde werk buiten de gevangenis). Het gevolg is dat er nauwelijks arbeidsmotivatie opgebracht kan worden en dat men niet let op de kwaliteit van het afgeleverde produkt. Men onderbreekt het werk zo vaak als mogelijk is en men verzuimt het werk of werkt in een traag tempo. In een tweetal open inrichtingen in Hamburg is men in 1991 gestart met een experiment om gedetineerden beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Dit zgn. 'Hamburger Model' biedt een perspectief op werk na vrijlating en helpt gedetineerden om binnen vier jaar hun schulden in te lossen. Het Model bestaat uit een samenwerking met twee privé-bedrijven binnen het gevangenissterrein op het gebied van metaalbewerking en de produktie van houten schuren. Het werk wordt zowel door gedetineerden als vrije werknemers uitgevoerd. Bij de werkzaamheden is geen toezicht door bewaarders. Gedetineerden moeten zelf solliciteren naar een baan bij één van de bedrijven en moeten zelf onderhandelen over de condities van het arbeidscontract dat ze met de werkgever afsluiten. Voordat de gedetineerde definitief wordt aangenomen, is er een proefperiode van 8 weken, waarin de gedetineerde voor het betreffende werk wordt opgeleid. Het werk (8-urige werkdag)

wordt uitgevoerd tegen een standaard loon (ca. 10 tot 18 DM per uur). De gedetineerde werknemers vallen ook binnen de sociale verzekeringen en moeten daarvoor dan ook premie afdragen. Daarnaast worden kosten berekend voor kost en inwoning en moet inkomstenbelasting betaald worden. Dit project is in 1994 geëvalueerd. Vanaf eind 1991 t/m augustus 1994 kwamen 106 deelnemers in aanmerking voor het project. Daarvan kregen 55 deelnemers (ca. 50%) een arbeidscontract. Van de afgewezen kandidaten voldeed de helft niet aan de voor het werk vereiste vaardigheden. De arbeidscontracten duurden gemiddeld 7 maanden. 30% van de arbeidscontracten werd voortijdig beëindigd op verzoek van de gedetineerde zelf of vanwege disciplinaire problemen. Wat betreft de besteding van het door de gedetineerde verdiende geld bleek dat slechts 4% werd besteed aan aflossing van schulden en steun aan het gezin. Een derde deel werd ingehouden voor belastingen en sociale premies. Ruim een derde deel werd tijdens verlofperiodes uitgegeven. De rest van het geld werd ingehouden voor kost en inwoning. De werkgevers waren over het algemeen tevreden. Er was meer produktiviteit, minder ziekteverzuim en de orders werden op tijd uitgevoerd.

3.3 Arbeidstoeleiding na detentie

Organisatie

De reclassering (Bewährungshilfe) in Duitsland is als het ware een verlengstuk van het openbaar ministerie. Zij wordt pas geacht iets te doen in het kader van een voorwaardelijk straf. De officier van justitie (Staatsanwalt) geeft dan als baas van de reclassering opdracht tot toezicht en begeleiding van de veroordeelde. Deze begeleiding strekt zich meestal niet verder uit dan hulp bij het vinden en behouden van een baan. Overige reclasseringstaken worden door andere diensten verricht zoals de 'Jugendhilfe' en de 'Gerichtshilfe' die voorlichtingsrapportages maken ten behoeve van de (jeugd)rechter vóór de terechtzitting. De penitentiaire reclasseringshulp wordt voornamelijk verricht door 'Sozialarbeiter' die in tegenstelling tot Nederland in dienst zijn van de gevangenis (Fogel, 1988).

Eenwording Duitsland

De samenvoeging van Oost- en West-Duitsland gaf ook op het gebied van de reclassering de nodige problemen. Vóór de samenvoeging werden bedrijven in Oost-Duitsland verplicht alle ex-gedetineerden en voorwaardelijk veroordeelden werk te verschaffen. De toenmalige reclasseringsdienst zorgde ervoor dat dit gebeurde en zorgde ook voor huisvesting. Na de val van de Berlijnse muur verviel dit systeem waardoor er nauwelijks nog enige vorm van reclasseringshulp was. Een gevolg was dat rechters meer vrijheidsstraffen gingen opleggen waardoor de gevangnissen overvol raakten. Met hulp en advies van de Westduitse reclassering en veel Oostduitse vrijwilligers zijn nu in de nieuwe deelstaten (vrijwillige) reclasseringsorganisaties ontstaan (Falkowski-Tucker, 1990).

Arbeidsvoorziening

In de deelstaat Nordrhein Westfalen worden ex-gedetineerden intensief begeleid vanaf de vrijlating. Elk arbeidsbureau in dit gebied heeft een speciale werkgelegenheidsadviseur in dienst ten behoeve van de arbeidstoeleiding van ex-gedetineerden (European, 1995). Bunk en Stentzel (1995) onderzochten in 1987 de resultaten van initiatieven van het maatschappelijk werk ten behoeve van de maatschappelijke integratie van ex-gedetineerden. Hieruit bleek dat iets minder dan de helft van de deelnemers voortijdig uitvalt. De redenen daarvoor zijn: onvoldoende motivatie (84.6%), problemen met loon, werktijden of bedrijfsklimaat (67.3%), recidive (38.5%), gezondheidsproblemen (9.6%) en wijziging van woonplaats (3.8%). Van de 84 onderzochte initiatieven ondersteunden 74 de deelnemers bij het zoeken naar een werkervaringsplaats en 58 daarvan bemiddelden actief tussen werkgevers en deelnemers. 16.6% van de initiatieven had de vorm van een werkervaringsproject.

3.4 Arbeidspositie na detentie

Reclasseringscliënten

Schüler (1988) schetst een weinig rooskleurig beeld van reclasseringscliënten. Op basis van gegevens van de reclassering constateert hij dat gemiddeld 50% van de cliënten werkloos is. Daarnaast kenmerkt deze groep zich door gedragsproblemen, alcoholgebruik en druggebruik. In 1995 bleek volgens schattingen van de Bundesarbeitsgemeinschaft für Straffälligenhilfe dat ca. 50 tot 60% van de reclasseringscliënten werkloos was. Tweederde van hen leefde van de sociale bijstand. Ca. 30% dreigde hun woning kwijt te raken of was dakloos. Twee derde had zware financiële problemen en 50% had een alcohol- of drugprobleem.

Ex-gedetineerden

In een artikel van Freytag (1992) werd aan de hand van een paar onderzoeken de slechte arbeidspositie van ex-gedetineerden aangegeven. Volgens een onderzoek van Maelicke zou 50% van de gedetineerden na vrijlating geen vaste arbeidsplaats hebben. Slechts 10% zou na detentie terug kunnen keren naar hun oude werkplek. Een andere onderzoeker (Kober) gaf in zijn onderzoek onder reclasseringscliënten aan dat een derde onbemiddelbaar was op de arbeidsmarkt, een derde ongeschoold werk verrichtte, 14% geschoold werk verrichtte, 8% werk deed op uitzendbasis en 8% zelfstandig werk verrichtte. Degenen die werk hadden wisselden regelmatig van baan. De arbeidsbemiddeling voor deze groep werd als zeer moeilijk ervaren omdat ze over geen of onvoldoende opleiding beschikte, door werkgevers werden gewantrouwd en een achterstand hadden in werkervaring. In dit onderzoek werden ex-gedetineerde vrouwen nog zwaarder getroffen dan mannen omdat het werkloosheidspercentage van deze groep 56% bedroeg. Pendon (1992) komt op basis van eerdere onderzoeken tot de conclusie dat gedetineerden die met succes een beroepsopleiding tijdens detentie

afronden duidelijk minder snel recidiveren. Hij tekent daarbij aan dat niet alleen een beroepsopleiding van belang is maar ook hulpverlening m.b.t. persoonlijke en sociale problemen.

In 1993 en 1995 stelde de 'Bundesarbeitsgemeinschaft für Straffälligenhilfe' voor om gedetineerden een volwaardig loon te geven voor gevangenisarbeid. Alleen een kleine groep gedetineerden die een 'Freizeitstrafe' ondergaan, zijn in de gelegenheid hun baan en daardoor vrijwel het volledige loon te behouden tijdens detentie. De rest van de gedetineerden komt meestal na vrijlating (opnieuw) in financiële problemen, omdat na vrijlating slechts een kleine som geld (Entlassungsgelder) wordt meegegeven. Volgens de Bundesarbeitsgemeinschaft is uit onderzoek bekend dat meestal binnen 6 maanden na vrijlating duidelijk wordt of de maatschappelijke integratie van de ex-gedetineerden al of niet lukt. Een derde van de ex-gedetineerden recidiveert binnen deze periode. Daarom zijn de levensomstandigheden na de vrijlating van groot belang. Cumulatie van financiële problemen (schulden), werkloosheid (90%) en afnemende arbeidsmotivatie, verlies van woonruimte (50%), verslavingsproblemen en sociale isolatie bevorderen recidive met als gevolg opnieuw detentie. Uit verschillende onderzoeken rondom de hoogte van het vrijlatingsgeld bleek dat gemiddeld 700 DM aan ex-gedetineerden wordt meegegeven. Dit bedrag is volstrekt onvoldoende als overbruggingsgeld tot de toekenning van een werkloosheidsuitkering of bijstandsuitkering na vrijlating.

Volgens het eerder genoemde onderzoek van Bunk en Stentzel (1995) is binnen de meeste jeugdgevangenis niet bekend wat de arbeidspositie is geworden van vrijgelaten jeugdige gedetineerden. Voor zover bekend is 70 tot 80% van zowel de mannelijke als vrouwelijke jeugdige gedetineerden werkloos na detentie.

Voorstel

Bechtold publiceerde in 1989 een voorstel inzake creatie van arbeidsplaatsen voor ex-gedetineerden. Hij stelt voor om arbeidsplaatsen voor ex-gedetineerden ter beschikking te stellen in gemeenten met meer dan 25.000 inwoners en voldoende bedrijven. Bedrijven op het gebied van handel, industrie, bouwnijverheid en dienstverlening zouden bereid moeten worden gevonden om een deel van hun arbeidsplaatsen te reserveren voor ex-gedetineerden om in een relatief korte periode werkervaring op te doen. Zij moeten dan wel voldoen aan de voor die arbeidsplaats gevraagde vooropleiding of werkervaring. Als ex-gedetineerde werknemer zouden ze een gelijke behandeling en rechtspositie moeten krijgen als andere werknemers die hetzelfde werk verrichten. Voorwaarde daarbij is dat binnen het bedrijf geheim gehouden wordt dat de werknemer een ex-gedetineerde is. De opzegtermijn zou 4 weken moeten zijn zodat ex-gedetineerden binnen een relatief korte tijd op kunnen zeggen als ze een plaats op de vrije arbeidsmarkt kunnen innemen. Het loon zou in overeenstemming moeten zijn met het gangbare loon voor het betreffende werk. Eén deel van het

loon zou moeten worden samengesteld uit een deel dat de werkgever betaalt en een deel (bedoeld als aanmoediging en risicocompensatie voor de werkgever) dat de overheid betaalt. Redmer (1990) heeft veel kritiek op dit voorstel. Hij vraagt zich af of dit voorstel aansluit op de realiteit van de krappe en veelal gespecialiseerde arbeidsmarkt. Hij vraagt zich af werkgevers wel zo bereidwillig zullen zijn om plaatsen open te houden voor ex-gedetineerden. Aan de andere kant zet hij vraagtekens bij de werkervaring, motivatie en voldoende opleiding van veel ex-gedetineerden.

Werkprojecten

Door de 'Pfälzische Verein für Straffälligenhilfe' werden in de periode 1983/1984 zes werkprojecten op vrijwillige basis voor cliënten gestart. De nadruk bij deze projecten lag op sociale vaardigheidstraining en arbeidstraining, met name op het gebied van eenvoudige arbeid. De deelnemers kregen 10 DM per dag voor reis- en verblijfskosten. In totaal waren bij de projectuitvoering 26 maatschappelijk werkers, sociaal-pedagogen en arbeidstrainers betrokken. In 1988 werd door Schüller een overzicht gegeven van de resultaten. In 4 jaar hadden ca. 3.100 mannen en vrouwen aan werkprojecten deelgenomen; waarvan ca. 1.800 deelnemers als alternatief voor vervangende hechtenis. Daarnaast namen ongeveer 330 werkloze ex-gedetineerden deel aan één van de werkprojecten. Helaas zijn geen cijfers bekend over uitval door recidive of over de arbeidspositie na afloop van deelname aan de werkprojecten (Schüller, 1988).

In dit hoofdstuk worden impressies uit een aantal andere Europese landen gegeven inzake de problematiek van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt. Gezien de korte onderzoeksperiode was het niet mogelijk om deze problematiek uitgebreider te behandelen.

4.1 Frankrijk

- 60% van de gedetineerden heeft niet meer dan een lagere schoolopleiding en daarvan is een aanzienlijk deel ongeschoold. 40% van de gedetineerden is jonger dan 25 jaar en meer dan 60% is jonger dan 30 jaar. Tweederde is ongehuwd en 20% heeft geen vaste woon- of verblijfplaats. Eenderde behoort tot de arbeidersklasse; 40% is werkloos (Laffague et Godefroy, 1989; European, 1995).
- Wat betreft de straftoemeting concluderen Laffague en Godefroy (1989) dat tot gevangenisstraf veroordeelden voornamelijk mannen zijn (95%), waarvan de helft jonger is dan 25 jaar. Meer dan 50% van de werkloze delinquenten krijgt een gevangenisstraf opgelegd.
- Begin 1994 waren er in Frankrijk 182 gevangenen met in totaal ca. 54.000 gedetineerden (European, 1995). Een klein gedeelte daarvan (800) onderging een zgn. 'semi-detention' waarbij gedetineerden buiten de inrichting mogen werken. Daarnaast zijn er nog 11 halfweghuizen die een voorbereiding zijn op vervroegde invrijheidstelling. Van het door de gedetineerden verdiende loon wordt maandelijks 10% ingehouden voor schadevergoeding aan slachtoffers. 30% wordt ingehouden voor verblijfskosten en 10% wordt opzij gelegd tot aan de vrijlating. De rest (500 tot 1.000 FF netto) wordt uitbetaald. (European, 1995).
- De 'Prison Service' in Frankrijk werkt nauw samen met de ministeries en instellingen die zich bezighouden met opleiding, training en werkgelegenheid. In 1993 waren er 624 arbeidstrainingsprojecten werkzaam met een capaciteit van 11.000 plaatsen. Ca. 18.000 gedetineerden volgden gemiddeld 270 uur training. De projecten werden voor 80% gefinancierd door het Ministerie van Werkgelegenheid. Ten behoeve van het gevangenisonderwijs zijn door het Ministerie van Onderwijs 250 full-time en 550 part-time onderwijzers ter beschikking van de gevangenen gesteld (European, 1995).

4.2 Griekenland

- Volgens gegevens over de achtergrond van jeugdige gedetineerden in de jeugdgevangenis in Kassaveteia bleek dat van de 30 jeugdige gedetineerden (18-21 jaar) in de gesloten afdeling: 4 ongeschoold waren, 15 alleen lagere school hadden en 17 een paar klassen middelbaar onderwijs hadden. Van de 79 jeugdige gedetineerden (16-21) in de open afdeling van de gevangenis: waren 37 ongeschoold, hadden 28 alleen lager onderwijs, hadden 11 vervolgonderwijs en hadden 3 een beroepsopleiding gevolgd. Ander onderzoek gaf aan

dat de meeste jeugdige gedetineerden behoren tot de lagere sociale klasse met weinig scholing, slechte leef- en gezinsomstandigheden. Dit alles vormt volgens Gavalas (1995) een slechte voorbereiding op de arbeidsmarkt.

- Gavalas verwijst ook naar een onderzoek van professor Daskalakis naar de achtergronden van gedetineerden in een aantal gevangenissen in 1988. Het resultaat daarvan was dat: 8% van de gedetineerden ongeschoold was, 64% de middelbare school had doorlopen, 22.5% 3 jaar middelbaar onderwijs had genoten en slechts 6% hoger onderwijs had gevolgd. Een ander onderzoeksresultaat was dat 45% recidivist was waarvan 80% niet ouder was dan 25 jaar toen de eerste gevangenisstraf werd opgelegd.
- De Universiteit van Thessaloniki startte in 1991 met een 6 maanden durend werkgelegenheidsproject voor jeugdigen. Het bleek dat de deelnemers meer geïnteresseerd waren in het loon dan in de opleiding zelf. Eind 1992 organiseerde de Kinderbescherming twee 'workshops' waarin een combinatie van activiteiten werd aangeboden, waar onder recreatieve activiteiten, gezinsbegeleiding en individuele begeleiding. In totaal namen 35 jeugdigen (15-18 jaar) deel aan het programma. Het resultaat daarvan was: 10 uitvallers en 7 recidivisten. De rest maakte het programma af. Daarvan vonden 9 deelnemers een baan maar waren niet in staat deze te behouden; 7 gingen een nieuw project volgen; en 3 deelnemers vonden permanent werk. Van de 7 recidivisten vonden uiteindelijk 3 een vaste baan (Gavalas, 1995).
- In Griekenland zijn 8 organisaties (4 publieke en 4 non-profit) werkzaam op het gebied van training en werkgelegenheid voor reclasseringscliënten. In 1992 namen 654 gedetineerden en 85 cliënten deel aan projecten van deze organisaties. 50 cliënten vonden een baan d.m.v. werkgelegenheidsprojecten en 24 gedetineerden verkregen betaald werk binnen de gevangenissen. 574 gedetineerden en 35 cliënten maakten de arbeidstraining af. 80 gedetineerden namen deel aan onderwijsprojecten (European, 1995).
- De arbeidstraining richt zich op houtbewerking, druktechnieken, computertechniek, desktop publishing, elektrotechniek, autotechniek, metaalbewerking e.d. (European, 1995).
- Het Ministerie van Justitie in samenwerking met de Universiteit van Saloniki hecht zeer veel waarde aan de resocialisatie van ex-gedetineerden en ondersteunt daarom een toenemend aantal werkgelegenheidsprojecten. Gedetineerden worden vlak voor hun vrijlating verwezen naar de bureaus voor arbeidsvoorziening die deel uit maken van het Ministerie van Werkgelegenheid. Door deze bureaus wordt nagegaan of er voor de gedetineerde werk is in aansluiting op de in detentie gevolgde arbeidstraining. Via het Ministerie van Werkgelegenheid en het Europese Sociale Fonds worden subsidies verstrekt aan werkgevers die ex-gedetineerden in hun bedrijf werk verschaffen. Daarnaast wordt financiële hulp gegeven aan minvermogende ex-gedetineerden na vrijlating

(European, 1995).

- De opleidings- en arbeidstrainings-faciliteiten in verschillende jeugdgevangenissen in Griekenland staan op een laag pitje. Ze zijn ineffecient, slecht georganiseerd en bieden geen continuïteit na vrijlating. Ook de begeleiding door de reclassering en de kinderbescherming van jeugdige ex-gedetineerden na vrijlating kenmerkt zich door gebrek aan werkgelegenheidsprojecten. Werkgevers kunnen in aanmerking komen voor een subsidie voor het aannemen van ex-gedetineerden, maar ze zijn over het algemeen niet bereid daarvan gebruik te maken. De reden daarvoor is hoofdzakelijk de door de werkgevers verwachte geringe arbeidsmotivatie en discipline van jeugdigen (Gavalas, 1995).
- Sinds april 1994 mogen ex-gedetineerden in overheidsinstellingen (parttime) werkzaam zijn op het gebied van ongeschoolde werkzaamheden (European, 1995).

4.3 Italië

- Volgens De Leonardis (1995) is het percentage gedetineerden dat in Italië gevangenisarbeid (eenvoudig administratief en huishoudelijk werk) verricht zeer laag. Uit cijfers daarover vanaf 1990 t/m 1994 bleek dat het percentage in de gevangenis werkende gedetineerden daalde van 37.9% eind 1990 tot 22.6% eind 1994. Terwijl in diezelfde periode het totaal aantal gedetineerden aanzienlijk steeg van 29.113 in 1990 tot 50.723 in 1994. Slechts 2.8% van de totale gedetineerdenpopulatie in 1994 verrichte buiten de gevangenis werk bij werkgevers of in speciale werkplaatsen. De oorzaken daarvan wijdt De Leonardis aan de slechte coördinatie tussen de verschillende instanties die zich met gedetineerden bezighouden zowel binnen als buiten de gevangenis, de sociaal-economische obstakels (stijgende werkloosheid) en de lage sociaal-culturele achtergrond van de meeste gedetineerden.

4.4 Spanje

- In Spanje is er geen officiële reclasseringsorganisatie. Er bestaat wel de mogelijkheid om gedetineerden overdag buiten de gevangenis te laten werken ter voorbereiding op de vrijlating (European, 1995).
- Volgens statistische gegevens van het Ministerie van Justitie waren 5.881 gedetineerden in juni 1993 voorwaardelijk in vrijheid (on parole). In 1992 waren 293 delinquenten in opleiding bij een bedrijf en 6.535 volgden een beroepsopleiding. Van de parolees hadden 1.145 werk; 2.106 waren werkloos en kregen een uitkering; 811 waren werkloos zonder uitkering; 884 hadden zich aangemeld voor een uitkering (European, 1995).

4.5 Zweden

- De meeste gedetineerden blijken niet meer dan de lagere school te hebben doorlopen en zijn ongeschoolde arbeiders. Ca. 40% is werkloos vóór de detentieperiode. Meer dan de helft heeft een alcohol- of drugprobleem (Hornum, 1988).
- Er zijn in Zweden 61 lokale half-open en open gevangenissen met in totaal 2.430 plaatsen. Er zijn 1080 plaatsen in open inrichtingen waar gedetineerden overdag naar hun werk of opleiding kunnen en 's nachts en in de weekends in de gevangenis verblijven (National Prison and Probation Administration, 1991).
- Er zijn binnen de Zweedse gevangenissen arbeidstrainings- en werkprojecten gestart. De helft van de gedetineerden is daarbij betrokken. Er is sprake van een 40-urige werkweek met een gemiddeld loon van \$15 tot \$20 per week. In twee gevangenissen wordt voor het verrichte werk (bouw van prefab woningen) een met de vrije markt overeenkomend loon betaald. Van dit loon mag de gedetineerde 25% voor zichzelf houden, 57% wordt ingehouden voor verrekening van schulden, achterstallige boetes, gezinshulp en als spaargeld dat de gedetineerde bij vrijlating als 'startkapitaal' meekrijgt. Ondanks de positieve resultaten en de steun van de vakbonden is er onder de gedetineerden weinig animo om in deze gevangenissen te werken. Een evaluatie van het experiment leverde geen verminderde recidive op na 1 jaar (Hornum, 1988).
- In grote gevangenissen zijn bijkantoren van arbeidsbureaus aanwezig waar regelmatig spreekuren voor gedetineerden worden gehouden (Freitag, 1992).
- Bij vrijlating van gedetineerden wordt als voorwaarde gesteld dat er zowel een woning als werk aantoonbaar is (Freitag, 1991).
- De reclassering is verdeeld over 60 districten waar elke reclasseringswedewerker gemiddeld voor 30 zaken verantwoordelijk is. Het gemiddeld aantal reclasseringscliënten bedroeg in 1990 ca. 13.300 personen, waar onder 3.994 onder toezicht gestelde voorwaardelijk invrijheidgestelden. Het reclasseringstoezicht duurt tussen 1 en 3 jaar. De gemiddelde kosten van het toezicht per cliënt wordt geschat op 12\$ per dag. Voor het toezicht kan men in Zweden ook gebruik maken van ongeveer 5.000 'laymen-supervisors' (National Prison and Probation Administration, 1991).
- Een onderzoek in 1990 onder cliënten gaf aan dat 27% een alcoholprobleem had, 13% een drugprobleem had en 15% zowel een alcoholprobleem als drugprobleem had (National Prison and Probation Administration, 1991).

5 Verenigde Staten

5.1 arbeidspositie vóór detentie

Tewksbury en Vito (1993) verwijzen in hun artikel naar onderzoeken die aantonen dat de meeste gedetineerden geen of nauwelijks enige scholing hebben gehad. Een onderzoek van Austin en Irwin geeft aan dat 64% van de gedetineerden geen beroepsopleiding of vakdiploma's heeft en dat de helft daarvan geen enkele werkervaring had. De Correctional Education Association schat zelfs dat 75% van de gedetineerden analfabeet is. Ander onderzoek geeft aan dat meer dan de helft van de

gedetineerden de middelbare school niet heeft afgerond. Tewksbury en Vito wijzen ook op onderzoek waarin het verband is aangetoond tussen werkloosheid, geringe scholing en criminele carrière. In 1993 zat 3.1% van de mannelijke beroepsbevolking van 18 tot 35 jaar in detentie; 11% was onder reclasseringstoezicht (probation of parole). Een groot deel daarvan had de middelbare school niet afgemaakt.

Volgens Freeman (1995) bestaat er een verband tussen werkloosheid en het plegen van criminaliteit. Alleen de sterkte van dat verband staat ter discussie omdat ook veel werkenden misdaden plegen. Uit een nationaal longitudinaal jeugdonderzoek bleek dat ongeveer even veel werkloze jongeren (59%) als werkende jongeren (53%) een delict gepleegd hadden. Van degenen die een delict gepleegd hadden was 76% werkloos en 72% werkend.

5.2 Arbeidstoeleiding in detentie

Walters en White wijzen op de slechte aansluiting van de arbeidstraining in de gevangenis op de vraag van de arbeidsmarkt. Zij stellen daarom de effectiviteit van de huidige arbeidstrainingsprogramma's ter discussie. Onderzocht zou moeten worden of het mogelijk is bepaalde bedrijven en instellingen vestigingen binnen het gevangenissterrein te openen. Het voordeel daarvan is dat de gedetineerde een redelijk goed betaalde en relevante werkervaring opdoet. Aan de andere kant profiteert de werkgever van een ruim aanbod aan werknemers en lagere produktiekosten (Walters and White, 1988).

Maguire, Flanagan en Thornberry (1988) onderzochten de effecten van gevangenisarbeid en arbeidstraining op recidive. Ook zij wijzen erop dat het werk binnen de gevangenis meestal slecht of niet aansluit op de arbeidsmarkt. Er wordt gewerkt met verouderde apparatuur en verouderde produktietechnieken. Ondanks dat wordt aangenomen dat het opdoen van werkervaring en arbeidstraining een belangrijk mechanisme is om na vrijlating de maatschappelijke integratie (via werk) van ex-gedetineerden te bevorderen. De onderzoekers merken op dat er maar weinig onderzoek is gedaan naar de effecten van arbeidstoeleiding in detentie op de arbeidspositie van ex-gedetineerden en op recidive. Een onderzoek van de Utah Governor's Task Force on Correctional Industries naar de recidive van in 1983 vrijgelaten ex-gedetineerden gaf als resultaat dat 29% binnen een half jaar na vrijlating recidiveerde. Van degenen die een arbeidstraining hadden ondergaan recidiveerde slechts 13%. Helaas wordt niet vermeld of degenen die arbeidstraining ondergingen ook werk hadden na hun detentie. In 1984 werden geringere effecten geconstateerd bij een onderzoek in Ohio naar de recidive binnen 1 jaar na vrijlating van ex-gedetineerden. In totaal recidiveerden 12.5%, terwijl 11% recidiveerde van de ex-gedetineerden die een arbeidstraining hadden ondergaan.

In Florida werd de recidive van 1210 ex-gedetineerden onderzocht twee jaar na vrijlating. Hieruit bleek dat er geen enkele meetbare relatie was tussen recidive en het al of niet hebben van werk. Ook was er geen

duidelijke relatie tussen gevangenisarbeid en toekomstige werkgelegenheid of tussen gevangenisarbeid en recidive na vrijlating. Gedetineerden die deel hadden genomen aan arbeidstraining en opleidingen bleken wel meer kans te hebben op een baan na vrijlating. Maar ook binnen deze groep had dat geen invloed op de recidive. Maguire e.a. onderzochten de achtergronden van 896 in 1986 vrijgelaten gedetineerden uit 7 gevangenissen in de staat New York. Daarvan hadden 399 gedetineerden gevangenisarbeid verricht. Het resultaat was dat de deelnemers die gevangenisarbeid verricht hadden minder recidiveerden. De onderzoekers tekenen daarbij aan dat er vele andere kenmerken zoals leeftijd, ras, werkloosheid vóór detentie, druggebruik en opleiding mede van invloed zijn op de recidive na vrijlating. De achtergronden van de deelnemers en niet-deelnemers verschillen van elkaar. Bovendien zijn de tijd waarop en de omstandigheden waarin gevangenisarbeid wordt verricht niet vergelijkbaar met de normale arbeidstijden en arbeidsomstandigheden en maakt gevangenisarbeid slechts een beperkt deel uit van de totale detentieperiode. De onderzoekers pleiten evenals Tewksbury en Vito voor een betere aansluiting van de gevangenisarbeid op de wensen van de arbeidsmarkt en actieve betrokkenheid van (toekomstige) werkgevers (Maguire, Flanagan and Thornberry, 1988).

Een recidive-onderzoek over de jaren 1971 t/m 1987 van het Massachusetts Department of Correction maakte duidelijk dat deelname aan programma's ter voorbereiding op vrijlating (prerelease programs), verlof vlak voor de vrijlating en het (gedeeltelijk) uitzitten van detentie in een half-open inrichting of open inrichting (incl. prerelease centers en halfweghuizen) een positieve invloed had op recidive van ex-gedetineerden (LeClair, 1990).

5.3 Arbeidstoeleiding na detentie

Over arbeidstoeleiding van ex-gedetineerden na vrijlating in de Verenigde Staten is in de literatuur weinig terug te vinden. Dit zou samen kunnen hangen met de inefficiënte organisatie. De Amerikaanse reclassering is sterk gedecentraliseerd. Ze bestaat uit veel verschillende vaak inefficiënte organisaties met verschillende taken die zich voornamelijk richten op de strafteuitlegging in de vorm van reclasseringstoezicht. Binnen één stad of één district zijn vaak meerdere reclasseringsinstellingen zonder enig verband aanwezig. Er is sprake van een grote werkdruk. De hoeveelheid zaken per reclasseringsmedewerker in de grote steden varieert gemiddeld tussen 225 (New York City) en 1.000. Dit bevordert in hoge mate de ineffectiviteit bij het toezicht en de begeleiding van reclasseringscliënten (Walters and White, 1988; Probation, 1995, p. 30-32).

5.4 Arbeidspositie na detentie

Colley en Culbertson (1988) onderzochten de carrière-verwachtingen van

211 gedetineerden. Eerder onderzoek wees volgens hen uit dat werkgelegenheidsprojecten voor ex-gedetineerden in het algemeen niet resulteerden in vermindering van recidive. Zij probeerden de oorzaak daarvan te achterhalen door hun onderzoeksgroep in vier groepen te verdelen op basis van zelfbeeld en mate van aanpassing in de gevangenis (prisonization). Deze groepen werden vergeleken met drie variabelen: plannen om na vrijlating te gaan werken, arbeidsmotivatie, en stigmatisering. Uit de resultaten bleek dat redelijk goed aangepaste gedetineerden na vrijlating werk zoeken en behouden. Het hebben van werk zelf veroorzaakt niet automatisch een betere aanpassing. Dit betekent dat arbeidstoeleiding van gedetineerden samen moet gaan met psychologische begeleiding om effect te hebben op recidive. Een ander onderzoeksresultaat was dat een positief zelfbeeld van de gedetineerde van invloed was op het plannen van werk na vrijlating en de arbeidsmotivatie. Stigmatisering had geen noemenswaardig effect.

Lott jr. (1992) zette de factoren op een rijtje die een rol spelen bij het verminderen of wegvallen van het inkomen van een werkende delinquent door een veroordeling. Factoren zijn: verlies van vertrouwen, verlies of vermindering van inkomen en premies, hoge boete en verlies van vergunning(en). Hij geeft aan dat daardoor een werknemer met een hoog inkomen aanzienlijk financieel verlies kan lijden door een veroordeling en een evt. verblijf in de gevangenis. Als de werknemer bij zijn werkgever kan blijven (of na detentie terugkeren) is de kans op recidive zeer klein, tenzij het betreffende werk de gelegenheid verschafte tot het door de werknemer gepleegde delict. In dat geval zou het ontslag van de werknemer de recidive-kans verminderen.

Ook Waldfoegel (1993) gaat in op de nadelige effecten van een veroordeling op het inkomen en de arbeidspositie. Deze effecten hangen volgens hem af van het soort delict en de positie van de dader bij de uitvoering van zijn werk. Hoe belangrijker die positie, hoe groter het stigmatiseringseffect is bij een veroordeling. Inkomenseffecten waren groter bij delinquenten die: gefraudeerd hadden, een gevangenisstraf opgelegd kregen, een universitaire opleiding hadden, en hun belangrijke positie geschaad hadden. Waldfoegel verwijst onder meer naar een longitudinaal onderzoek onder jeugdigen uit 1991 van Freeman waarin het effect van detentie op de arbeidspositie van jongvolwassenen werd onderzocht. Het resultaat was dat de kans op werk met 15% tot 30% verminderde na detentie. Een veroordeling alleen (zonder detentie) had een kleiner negatief effect (3% tot 9%) op de arbeidskansen.

Freeman (1995) wijst op de problemen rond de afwijzing door werkgevers van werkzoekenden met een strafblad. Een deel van de arbeidsmarkt is zelfs wettelijk ontoegankelijk voor ex-delinquenten. Recent longitudinaal onderzoek bevestigt de problemen van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt. Hoe langer men in detentie verblijft hoe minder werkervaring men opdoet en hoe slechter de arbeidsmotivatie wordt. Veroordelingen tot andere straffen dan gevangenisstraf blijken veel minder invloed te hebben op de arbeidspositie. Het effect van gevangenisstraf op de toekomstige arbeidspositie bestaat volgens hem uit

twee delen. De eerste is recidive. Volgens een follow-up onderzoek van het U.S. Department of Justice onder in 1983 vrijgelaten gedetineerden bleek dat 63% van hen binnen drie jaar vanaf de vrijlating opnieuw werd gearresteerd en dat 41% opnieuw in detentie ging. Een ander longitudinaal onderzoek gedurende 17 jaar na vrijlating van gedetineerden uit een gevangenis in Georgia maakte duidelijk dat 61% van hen opnieuw in detentie ging. Het tweede effect is dat ex-gedetineerden veel minder werkervaring hebben dan vergelijkbare groepen van dezelfde leeftijd.

Conclusies

In het kader van deze literatuurverkenning is in binnen- en buitenlandse publikaties gezocht naar informatie over de arbeidspositie van ex-gedetineerden. Om een duidelijk beeld te krijgen is ook gekeken naar de achtergronden van deze groep voordat zij in detentie gingen. Het beeld dat daaruit naar voren komt, stemt niet tot vrolijkheid. In het algemeen zijn de volgende kenmerken van toepassing:

- meer dan de helft is jonger dan 30 jaar;
- tussen de 60% en 80% is ongeschoold of heeft de middelbare school niet afgerond;
- gemiddeld 50% kan niet of nauwelijks lezen en schrijven;
- tussen de 40% en 75% is werkloos, heeft nauwelijks werkervaring of heeft korte ervaring in veelvuldig wisselend werk.

Andere sociaal-economische kenmerken binnen deze groep zijn: alcohol- en/of drugsproblemen, financiële problemen (schulden), gezins- en relatieproblemen, huisvestingsproblemen en gezondheidsproblemen. Daarnaast worden psychische problemen geconstateerd zoals: negatief zelfbeeld, gebrek aan zelfvertrouwen en geringe (arbeids)motivatie. In het strafproces blijkt volgens vele onderzoeken werkloosheid van verdachten een negatieve rol te spelen bij de straftoemeting. Zij krijgen eerder een onvoorwaardelijk vrijheidsstraf opgelegd dan verdachten met een baan. Dit heeft weer tot gevolg dat een meerderheid van de gedetineerden werkloos was vóór detentie. Degenen die wel werk hebben, worden vaak als gevolg van detentie werkloos. Een ander negatief effect is dat eventuele sociale uitkeringen in veel gevallen tijdens detentie worden stopgezet. De negatieve spiraal (door o.a. werkloosheid) waarin vele delinquenten zich toch al bevinden, wordt in detentie voortgezet.

Arbeidstoeleiding in detentie

Om de negatieve spiraal te doorbreken worden in veel gevangenissen beroepsopleidingen, arbeidstraining en werkervaringsprojecten aangeboden naast de traditionele gevangenisarbeid. Deze vormen van arbeidstoeleiding worden op vrijwillige basis aangeboden aan daartoe gemotiveerde gedetineerden. In Duitsland en Groot Brittannië wordt gewerkt aan het aanbieden van een op maat gemaakt detentieplan per gedetineerde. Hiermee hoopt men gedetineerden optimaal voor te bereiden op maatschappelijke integratie na vrijlating. In beide landen blijkt echter dat veel detentieplannen niet of nauwelijks worden verwezenlijkt. In Nederland hoopt men in 1996 ca. 400 gedetineerden via detentieplanning aan een baan te helpen. Andere reeds langer bestaande mogelijkheden om gedetineerden voor te bereiden op terugkeer in de vrije

maatschappij zijn: half-open en open gevangenissen, jeugdwerkinrichtingen, halfweghuizen, hostels en 'Freizeitstrafe'. Het laatste deel van de gevangenisstraf mag dan overdag buiten de gevangenis worden doorgebracht, zodat gedetineerden met een baan weer bij hun werkgever kunnen gaan werken, werkervaring kunnen opdoen of een (beroeps)opleiding kunnen volgen. In een aantal landen zijn speciale werkervaringsprojecten opgezet. Veel van deze projecten zijn echter kleinschalig of staan nog in de kinderschoenen. Het aantal deelnemers is meestal beperkt en de uitval (door o.a. recidive) is aanzienlijk. In een aantal gevallen (bijv. POI's en hostels) verdient de buiten de gevangenis werkende gedetineerde een redelijk salaris, waarvan meestal gedeeltes worden ingehouden voor bijv. openstaande geldboetes, schadevergoedingen voor slachtoffers, sociale premies, belastingen, kost en inwoning. Bij sommige projecten wordt een deel van het loon ingehouden en opzij gezet tot aan de vrijlating, zodat de gedetineerde een soort 'startkapitaal' kan worden meegegeven. Soms worden extra premies gegeven voor het behalen van diploma's tijdens detentie. De effectiviteit van de arbeidstoeleiding blijft echter beperkt met een gemiddeld uitvalpercentage van 70%; zelf met een intensieve begeleiding en nazorg zoals bij het Engelse OFL-project. De 'gewone' gevangenisarbeid wordt door gedetineerden vaak als extra straf gezien, mede omdat het werk niet of nauwelijks betaald wordt. Het gevolg is: geringe arbeidsmotivatie, veel werkverzuim, lage produktie en slechte arbeidsdiscipline. Bovendien wordt veelal gewerkt met verouderde machines en produktietechnieken waardoor dit werk nauwelijks aansluit op de vraag van de arbeidsmarkt.

Arbeidstoeleiding na detentie

Invloed van de reclassering binnen de gevangenis is in de meest landen beperkt of nauwelijks aanwezig. In veel landen worden gedetineerden voorwaardelijk vrijgelaten (parole) waarbij ze onder toezicht komen van de reclassering. Daarnaast melden ex-gedetineerden zich vrijwillig bij de reclassering aan ten behoeve van hulpverlening of werkgelegenheidsprojecten die begeleid worden door de reclassering. In een aantal gevallen worden het Ministerie van Werkgelegenheid, de bureaus voor arbeidsvoorziening en/of particuliere werkgevers bij arbeidstraining en werkgelegenheidsprojecten betrokken. Het succes van dergelijke initiatieven in Nederland blijkt ondanks de soms wel erg positieve berichtgeving van de reclassering zeer beperkt. In enkele landen is de reclassering betrokken bij (actieve) arbeidsbemiddeling. Ook daarvan lijkt de effectiviteit beperkt omdat werklozen met een strafblad, geen of nauwelijks werkervaring, geringe arbeidsdiscipline en vaak psychische - en/of verslavingsproblemen als vrijwel onbemiddelbaar worden beschouwd. Bovendien zijn in veel landen banen in de overheidssector vanwege het strafblad onbereikbaar voor ex-gedetineerden. Door reclasseringsmedewerkers wordt het als zeer moeilijk en arbeidsintensief ervaren om cliënten te motiveren, te activeren en te begeleiden. Ondanks deze negatieve geluiden lijken projecten

waarbij werkgevers (soms binnen het gevangensterrein) actief betrokken en gesubsidieerd worden bij het aannemen van (ex-)gedetineerden de meeste kans op succes te hebben. Het aangeboden werk zal dan in veel gevallen wel op maximaal LBO-niveau moeten zijn om aansluiting te hebben op het gemiddelde opleidingsniveau van de ex-gedetineerde. Over het algemeen blijkt uit de meeste onderzoeken dat ex-gedetineerden die een baan hebben minder vaak recidiveren dan degenen die werkloos zijn.

Arbeidspositie na detentie

Wat is nu in zijn algemeenheid te zeggen over de arbeidspositie van ex-gedetineerden; met name de invloed van het al of niet hebben van werk op recidive? Uit het voorgaande blijkt dat de sociaal-economische positie (w.o. de arbeidspositie) van de meeste ex-gedetineerden al vóór de detentie slecht is. Na detentie is de arbeidspositie nog slechter door het strafblad en door evt. ontslag vanwege detentie. Uit onderzoek onder gedetineerden blijkt dat men weinig verwachtingen heeft, maar dat zij het vinden van betaald werk het belangrijkste vinden. Er blijkt echter nauwelijks animo te zijn om na vrijlating een (beroeps)opleiding of cursus te gaan volgen. Financieel is er meestal geen of weinig armslag door schulden en door stopzetting van uitkering(en). Werkloosheid met als gevolg gebrek aan een regelmatig inkomen verhoogt de kans op recidive van ex-gedetineerden. Bovendien spelen de overige sociaal-economische en psychologische problemen een niet te onderschatten rol. Er blijkt echter weinig onderzoek te zijn naar de invloed van werk op recidive van ex-gedetineerden. Uit enkele cijfers van de reclassering blijkt dat gemiddeld ruim 50% tot 80% van de cliënten werkloos of arbeidsongeschikt is. Een derde van de ex-gedetineerden blijkt volgens een nationaal Engels onderzoek binnen twee jaar na vrijlating te recidiveren. Ander Engels onderzoek toont aan dat weinig werkgevers bereid zijn ex-gedetineerden aan te nemen omdat ze weinig werkervaring hebben en als een risico worden beschouwd. Werkgevers die wel ex-gedetineerden als werknemer aannemen, zijn meestal (82%) tevreden over de arbeidsprestatie. Dit laatste pleit ervoor om veel en intensieve inspanning te verrichten om ex-gedetineerden aan een baan te helpen. Een goede samenwerking tussen gevangenisautoriteiten, reclassering, arbeidsvoorziening, Ministerie van Werkgelegenheid en 'last but not least' potentiële werkgevers lijkt van groot belang om althans een deel van deze als onbemiddelbaar beschouwde groep een positieve toekomst te bieden.

Literatuurlijst

Anten, J. en W. van der Heide

Gedrag en achtergrondkenmerken van gedetineerden in drie jeugdgevangenis: de Corridor, Nieuw Vosseveld en de jeugdgevangenis in Zutphen / J. Anten en W. van der Heide
Den Haag : Directie Gevangeniswezen, Ministerie van Justitie, 1989

Bakker, C.

Detentie en sociale zekerheid
Proces, vol. 69 (1990) nr. 3 (mrt.) p. 63-69

Bechtold, T.

Arbeitsplätze für Haftentlassene; ein praxisbezogenes Denkmodell
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 38 (1989) nr. 5
(okt.) p. 288-293

Beenackers, E.M.Th.

Het plannen van detentie; een literatuurverkenning naar de 'sentence planning' in een aantal landen
's-Gravenhage : WODC, 1994
(Literatuurverkenningen; nr. 2)

Bennink, T.

"Bemiddeling moet wel betaald worden"; grote regionale verschillen in arbeidsbemiddeling gedetineerden
 Vrij spraak, vol. 9 (1995) nr. 4 (juli) p. 20-21

Bryans, S.

Options for learning; training inmates for work
 Prison service journal, (1995) nr. 97 (jan.) p. 17-20

Bundesarbeitsgemeinschaft für Straffälligenhilfe

Tarifgerechte Entlohnung für Inhaftierte
 Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 42 (1993) nr. 3 (juni) p. 174-180

Bundesarbeitsgemeinschaft für Straffälligenhilfe

Nationale Armutkonferenz in der Bundesrepublik Deutschland; Armut, Kriminalität und Straffälligenhilfe
 Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 44 (1995) nr. 3 (juni) p. 174-177

Bunk, G.P. und M. Stentzel

Modelle der Berufserziehung straffälliger Jugendlicher und Heranwachsender
 Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 44 (1995) nr. 2 (apr.) p. 73-81

Deelprojectgroep Maatschappelijke Integratie

Rapport van de Deelprojectgroep Maatschappelijke Integratie; werkzame detentie; project regime 1e fase / F. Hoogenboom (voorz.)
 's-Gravenhage : Dienst Justitiële Inrichtingen, Ministerie van Justitie, 1994

Dolde, G.

Zehn Jahre Erfahrung mit dem Vollzug der Freiheitsstrafe ohne soziale Desintegration.
 Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 41 (1992) nr. 1 (feb.) p. 24-30

Dolde, G. und D. Rössner

Auf dem Wege zu einer neuen Sanktion; Vollzug der Freiheitsstrafe als Freizeitstrafe; ein Programm zum Vollzug kurzer Freiheitsstrafe und seine empirische Bestätigung
 Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, vol. 99 (1987) nr. 3, p. 424-451

Elschot, T.

De toeleiding van reclasseringscliënten naar particuliere bedrijven; een beschrijving van de ervaringen van drie projecten met arbeidsbemiddeling van reclasseringscliënten
Deventer : Academie Mens-Arbeid, 1993

European Offender Employment Group

Kingston upon Thames : European Offender Employment Group, 1995

Falkowski-Tucker, T.

Starting over; developing a probation service in the East of Germany
Probation journal, vol. 37 (1990) nr. 4 (dec.) p. 182-185

Fogel, D.

On doing less harm; Western European alternatives to incarceration
Chicago : University of Illinois, 1988

Freegard, M.

"He'll be back"; tracking parolees after Dartmoor
Probation journal, vol. 35 (1988) nr. 1 (mrt.) p. 33-34

Freeman, R.B.

The labor market
In: Crime; ed. by J.Q. Wilson and J. Peterselia
San Francisco, Cal. : ICS Press, 1995, p. 171-191

Freytag, H.

"Mir gehört nur, was ich am Körper trage"; zur wirtschaftlichen Lage Straffälliger und internationalen Lösungsansätzen
Sozialmagazin, vol. 16 (1991) nr. 1 (jan.) p. 44-49

Gavalas, N.

Institutions of support for the vocational integration of young offenders in Greece
In: The integration of young offenders into the labour market; comparative study on developing policies in Greece and Britain
Athens : ARSIS/NACRO, 1995, p. 75-85

Hageman, O.

Market oriented wages in prison; the Hamburg model
Hamburg : Stiftung berufliche Bildung, 1995

Homant, R.J. and D.G. Dean

The effect of prisonization and self esteem on inmates' career maturity
Journal of offender counseling, services and rehabilitation, vol. 12 (1988) nr. 2 (spring) p. 19-40

Hooren, R. van

Arbeidstoeleiding in penitentiaire inrichtingen

's-Hertogenbosch, Provinciaal Steunpunt Werkgelegenheid, 1994

In: Rapport van de Deelprojectgroep Maatschappelijke integratie /

F. Hoogenboom (voorz.)

's-Gravenhage : Dienst Justitiële Inrichtingen, Ministerie van Justitie, 1994

Hornum, F.

Corrections in two social welfare democracies; Denmark and Sweden

The prison journal, vol. 68 (1988) nr. 1 (spring/summer) p. 63-82

Hraboweckyj, A.

The re-injection of young offenders into the labour market in Great Britain

In: The integration of young offenders into the labour market;

comparative

study on developing policies in Greece and Britain

Athens : ARSIS/NACRO, 1995, p. 170-175

Janssen, J.

Zeg nooit nooit...; toekomstplannen van gedetineerden

Proces, vol. 74 (1995) nr. 7/8 (juli/aug.) p. 129-134

Jong, M. de

Clïënt aan werk helpen: makkelijker gezegd dan gedaan

Vrij spraak, vol. 4 (1990) nr. 7 (okt.) p. 9-11

Jong, M. de

Econoom bepleit reclasseringsproject om werkloze cliënten aan baan te helpen

Vrij spraak, vol. 4 (1990) nr. 2 (mrt.) p. 16-17

Kannegieter, G.

Ongelijkheid in de straftoemeting: de invloed van de sociale positie van de verdachte op strafrechtelijke beslissingen

Groningen : Wolters-Noordhoff, 1994

(Geschriften van de juridische faculteit; nr. 9)

Kroes, L. en F. Weerman

Arbeidspositie en criminaliteit; een onderzoek naar daders aan de hand van geregistreerde processen-verbaal in de periode 1975-1988

Groningen : Onderzoekscentrum voor Criminologie en Jeugdcriminologie, Rijksuniversiteit Groningen, 1990

Laffargue, B. and T. Godefroy

Economic cycles and punishment; unemployment and imprisonment; a time-series study: France 1920-1985

Contemporary crisis, vol. 13 (1989) nr. 4 (dec.) p. 371-404

LeClair, D.P.

The effect of community reintegration on rates of recidivism; a statistical overview of data for the years 1971 through 1987
Massachusetts Department of Correction, 1990

Leek, H. van der

Het strafrechtelijk antecedentenonderzoek; huidige praktijk belemmert resocialisatie
Proces, vol. 69 (1990) nr. 3 (mrt.) p. 82-90

Leonardis, O. De

Training needs and integration into the work environment of young people leaving penal institutions
Milano, IARD, 1995

Lott jr., J.R.

An attempt at measuring the total monetary penalty from drug convictions; the importance of an individual's reputation
The journal of legal studies, vol. 21 (1992) nr. 1 (jan.) p. 159-187

Maguire, K.E., Th.J. Flanagan and T.P. Thornberry

Prison labor and recidivism
Journal of quantitative criminologie, vol. 4 (1988) nr. 1, p. 3-18

Mey, H.-J.

Zur Bedeutung des Vollzugsplans
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 41 (1992) nr. 1 (feb.) p. 21-23

Moerenhout, L.

"Werken aan werk"
's-Hertogenbosch : Nederlandse Federatie van Reclasseringsinstellingen, 1992

Moerings, M.

Gevangene en werk; een problematische combinatie
Proces, vol. 70 (1991) nr. 11 (nov.) p. 301-308

NACRO

Opening the doors; the resettlement of prisoners in the community
London : NACRO, 1993

National Prison and Probation Administration

Swedish prison and probation administration; annual report for the financial year 1990/91
Norrköping : Kriminalvården, 1991

(summary)

Pendon, M.

Die Rolle berufsbildender Massnahmen im Vollzug-Bedeutung und Erfolg im Hinblick auf die Wiedereingliederung Straffälliger
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 41 (1992) nr. 1 (feb.) p. 31-34

Plumb, A.P.

The preparation of inmates for release; an objective worth the effort?
Prison service journal, (1992) nr. 88, (autumn) p. 15-20

Plumb, A.P.

The preparation of inmates for release; so in practice what do we do? /
A.P. Plumb
Prison service journal, (1993) nr. 89, p. 33-39

Probation

Probation round the world; a comparative study; ed. by K. Hamai a.o.
London/New York : Routledge, 1995

Projectgroep Databeheer en Data-analyse

Reclassering in cijfers 1991; produktiecijfers en cliëntgegevens 's-Hertogenbosch : Nederlandse Federatie van Reclasseringsinstellingen, 1992
(Publikatie; nr. 3)

Reclassering Nederland

Reclassering; op het grensvlak van mens, misdaad en maatschappij
Lelystad : Stichting IVIO, 1995
(AO; nr. 2549)

Redner, K.-D.

Stellungnahme zum Beitrag "Arbeitsplätze für Haftentlassene"
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 39 (1990) nr. 2 (apr.) p. 93-94

Report

Report on the work of the Prison Service april 1991 - march 1992
London : HMSO, 1992

Schüler, K.

Arbeitslosigkeit und Straffälligenhilfe - Problemlösungen - Vorstellung von Modellen -
In: Gemeinsam den Rückfall verhindern
Bad Godesberg : Bundesverband der Straffälligenhilfe, 1988, p. 93-115
(Schriftenreihe des Bundesverbandes der Straffälligenhilfe; nr. 33)

Stichting Reclassering Amsterdam en 't Gooi

18 maanden arbeids- en scholingsproject; een tussenstand
's-Hertogenbosch : Nederlandse Federatie van Reclasseringsinstellingen,
1994

Tewksbury, R.A. and G.F. Vito

Improving the educational skills of jail inmates; preliminary program
findings
Federal probation, vol. 58 (1994) nr. 2 (juni) p. 55-59

Waldfoegel, J.

The effect of criminal conviction on income and the trust "reposed in the
workmen"
The journal of human resources, vol. 29 (1993) nr. 1, p. 62-81

Walmsley, R., L. Howard and S. White

The national prison survey 1991; main findings
London : HMSO, 1992
(Home Office research study; nr. 128)

Walters, G.D. and Th.W. White

Society and lifestyle criminality
Federal probation, vol. 52 (1988) nr. 4 (dec.) p. 52-55

Wartna, B. en R. Aidala

De vakopleidingen van hvb Havenstraat; resultaten in termen van werk
en recidive
's-Gravenhage : WODC, 1995
(WODC; K 36)

Werkzame

Werkzame detentie; beleidsnota gevangeniswezen
's-Gravenhage : Ministerie van Justitie, 1994

Wirth, W.

Europäische Perspektiven der beruflichen Wiedereingliederung
Straffälliger
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, vol. 41 (1992) nr. 6
(dec.) p. 347-351

Witters, F., J. Verhoeven e.a.

Binnenste buiten; hoe jonge gedetineerden aan een baan worden
geholpen
Zeeland/'s-Hertogenbosch : PTK De Corridor/Provinciaal Steunpunt
Werkgelegenheid, 1995